

BAZI MEÂLLER ÇERÇEVESİNDE İ'RÂB FARKLILIKLARININ ÂYETLERİN ANLAMINA ETKİSİ

Mehmet KAYA*

Özet

Kur'ân muhataplarından kendisinin anlaşılması hususunda çaba göstermelerini ister. Bu çabalar neticesinde Kur'ân'ı anlamada iki yöntem ortaya çıkmıştır. Birincisi âyetleri çeşitli yönlerden ele alan ve muhtemel manaların gözetildiği tefsirler, ikincisi ise âyetin muhtemel manalarından -çoğunlukla- sadece birine yer veren meâllerdir. Hangi anlama yöntemi olursa olsun muhatabın ihtiyaç duyduğu ilk malzeme Arap dilidir. Arap dilinde bir kelimenin i'râbı itibariyle birkaç ihtimali düşündürmesi, âyetin anlamının da çeşitlenmesine sebep olmaktadır. Meâllerde ise durum farklılık göstermektedir. Yazarının tercihine bağlı olarak bu vecihlerinden biri ya da birkaçı tercümeyle yansıtılabilmektedir. Biz bu çalışmada, âyetteki bir kelime ya da cümle hakkında tefsirlerde belirtilen ve anlam farklılıklarına sebep olan i'râb vecihlerinin meâllerdeki yansımalarını ele alacağız.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Meâl, Arap Dili, İ'râb, Tercih

The Study Of The Effect Of I'râb (Inflections And Last Vowels) On The Meaning Of Verses Within The Scope Of Some Qur'an Translations

Abstract

Quran desires its readers make an effort to understand it. As a result of these efforts two methods has emerged in understanding of Quran. The first one is tafseers which handle verses with their possible meanings, the second is interpretations which mostly takes only one meaning from possible meanings of verses. For all the meaning methods the first tool that reader needs is Arabic language. In Arabic language there are different meanings because of irab, and this diversifies the meaning of verses. The situation is different in Meals (interpretations). In Meals, one or a few possible meanings can be reflected depending upon the preference of writer. In this study, we handle the reflections of irab in Meals that caused interpretation differentness which was pointed out in tafseers about a word or sentence in verses and.

Key Words: Tafser (Glossary), Meal (Translation of Quran), Arabic Language, Irab, Choice

1. GİRİŞ

Arapça indirilmiş Kur'ân'ın, muhâtabın kendi dilinde ifâde gayreti şeklinde tarif edebileceğimiz meâller, aynen tefsirler gibi Kur'ân'ı anlama gayretleri neticesinde ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda ilk dönemden itibaren Kur'ân başka dillere tercüme edilmeye başlanmıştır. İslâm dünyasında Selmân-ı Fârisî'nin Fâtihâ sûresini Farsça'ya tercüme etmesiyle ile başlayan bu süreç¹ Türkler'de Uygurlar'a kadar dayanmaktadır.² Geçmişten günümüze uzanan bu çalışmalar neticesinde sadece Türkçe'de iki yüz kadar meâl yazılmış³ ve yazılmaya da devam etmektedir. Bununla birlikte özellikle 1960 yılından itibaren yazılmış meâllerin büyük bir kısmının, Elmalılı Hamdi Yazır ve Hasan Basri Çantay'ın çevirilerinin etkisinde olduğu da belirtilmektedir.⁴ Tefsirler âyetin ne demek istediğini tespitiye yönelik çalışmalar olmakla birlikte meâller, sadece âyetin ne dediğini ifade etmeye çalışan eserler olma özelliğine sahiptir. Âyetin anlam derinliğini aksettirmedeki yetersizliği sebebiyle bütün meâllerin eksik olduğu ve yer yer hatadan hâli olmadığı da herkes tarafından kabul edilmiştir. Bu çalışmalara meâl isminin verilmesinin arka planında yatan sebebin de bu olduğu ifade edilir. Bu çalışmamızdaki amacımız, belli örnekler çerçevesinde meâllerin, i'râb bağlamında âyetin muhtemel anlamlarını ne kadar ve nasıl yansıttığını incelemektir.⁵

2. KUR'ÂN'I ANLAMADA ARAPÇA'NIN ÖNEMİ

Kur'ân'ın Arapça olarak vahyedilmesi⁶ o dilin sınırları içerisinde seslenmek anlamına gelmektedir. Bu açıdan Kur'ân dilinin de Arapça'nın bütün kurallarına uygun olarak anlaşılıp yorumlanması gerekmektedir. Her ne kadar vahyin kaynağı ilahi olsa da, mesajın insanlara ulaştırılabilmesi için geldiği toplumun dilinin mer-

* Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, kayamehmet1453@hotmail.com

¹ Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, el-Mebsût, Dâru'l-Marife, Beyrut; 1993; I/37; Muhammed Hamîdullah, Kur'ân-ı Kerîm tarihi, Çev. Salih Tuğ, İFAV Yay. İstanbul, 1993, s. 102; Hidayet Aydar, Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesimeseselesi, Kur'ân Okulu Yay. İstanbul, 1996, s. 95.

² Hamîdullah, Kur'ân-ı Kerîm tarihi, s. 108; Aydar, Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesimeseselesi, s. 103-104; Türkçe ve diğer dillerde kaleme alınan meâller hakkında geniş bilgi için bk. Hamîdullah, Kur'ân-ı Kerîm tarihi, 101-212; Aydar, Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesimeseselesi, s.83-175.

³ Öztürk, Mustafa, Cumhuriyet Türkiyesi'nde meal ve tefsirin serencamı, Ankara Okulu Yay. Ankara, 2012, s. 11, 13.

⁴ Cündioğlu, Dücan, "Matbû Türkçe Kur'ân çevirileri ve Kur'ân çevirilerinde yöntem sorunu -bir giriş denemesi", II. Kur'ân Sempozyumu, (4-5 Kasım 1995), Bilgi Vakfı, Ankara, 1996, s. 210.

⁵ Ülkemizde daha önce meâller bağlamında benzer çalışmalar yapılmakla birlikte bu çalışmalar, ağırlıklı olarak i'râb farklılığının anlama etkisini değil, i'râbın anlamının Türkçe'ye yansıtılması, bk. Muhammed Aydın, "Kur'ân Meâllerinde Bağlamındaki Tercüme Problemleri", Kur'ân Mealleri Sempozyumu (24-26 Nisan 2003, İzmir), Ankara 2007, s. 285-308; ya da i'râb hataları hakkında kaleme alınmıştır. Bk. Eren, Cüneyt, "Kur'ân Meâllerinde Nahiv Algılamalarından Kaynaklanan Hatalar (Kehf Sûresi 38. Ayeti Bağlamında), Dinbilimleri Akademik Araştırma D., Cilt, 7, Sayı: 3, 2007, s. 51-57.

⁶ Yûsuf 12/2; Ra'd 13/37; Tâhâ 20/114; Zümer 39/28, v.d.

keze alınması bir zorunluluktur.⁷ Kur'ân'ın bu özelliği onu anlamak isteyenlerin Arapçayı iyi bilmelerini zorunlu kılmaktadır.⁸

Kur'ân'daki bazı hükümler, i'rab vecihlerinin değişmesiyle değişiklik arzettiği için⁹ Arap dilinde öğrenilmesi en gerekli olan dilbilim dalının i'rab olduğu ifade edilmiştir.¹⁰ Tefsir ilmiyle olan güçlü bağlantısı sebebiyle¹¹ nahiv ilminin Kur'ân'ın anlaşılmasındaki önemi daha ilk dönemlerden itibaren kabul edilmiş, bu iki ilmi bilmeyenlerin Kur'ân'ı tefsir etmelerinin câiz olmadığı belirtilmiştir.¹² Arap dilini bilmemek ya da bu konudaki bilginin eksik olması şeriat bilmemek, Kur'ân ve Sünneti yanlış anlayıp yanlış fikirler üretmek olarak değerlendirilmiş,¹³ bu sebeple tefsirlerde dilbilime yönelik izahlara geniş yer verilmiştir.

⁷ Gezer, Süleyman, Kur'an'ın bilimsel yorumu-bir zihniyet tahlili, Ankara Okulu Yay. Ankara 2009, s. 141; Nahivde Kur'ân ile istihâd konusu iki şekilde ele alınmaktadır. Birincisi nahiv kâidelerinin Kur'ân ile desteklenmesidir ki bu konuda Kur'ân-ı Kerîm ile istihâd noktasında âlimlerin çoğunluğu olumlu kanaat belirtmiştir. Konuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bk. Suyûtî, Abdurrahman Celâleddin b. Ebîbekr, el-İktirâh fî ilm-i usûli'n-nahv, thk.: Mahmud Süleyman Yâkut, Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmiyye, 2006, s. 75; Özbalkçı, Mehmet Reşit, Kur'ân ve Hadisin Arap gramerindeki rolü, Akademi Yay., İzmir 2006, s. 45, 65, 98-198; İkinci mesele de Kur'ân'ın, nahiv kurallarına aykırı örnekleri barındırması sebebiyle nahvin tüm kurallarını kapsamadığı, dolayısıyla Kur'ân'ın nahvin tüm meselelerinde asıl kabul edilemeyeceğidir. Kurallara aykırı olduğu iddia edilen örneklerin, Arap dili hakkında çok az malzemenin günümüze intikal ettiği düşünüldüğünde nahiv eserlerinin bu kurallardan hepsini kuşatmadığı, dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm'in Arap kelâmının tümüne muhatap olması hasebiyle bu ölçütlerin Kur'ân'ı bağlamadığı, bu sebeple de Kur'ân'da nahiv kurallarına aykırılık ya da hata olmadığı, sahâbeden böyle bir itirazın olmamasının da bu hususu desteklediği ifade edilmiştir. Konuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bk. Zemaşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhammed b. Ömer, el-Keşşâf-ü an hakâiki't-Tenzil ve uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-Te'vîl, thk. Yûsuf el-Hammâdi, Mektebet-ü Mısır, Mısır, trs. I/511, II/518; Suyûtî, el-İktirâh, s. 79-85; Zerkânî, Muhammed Abdülâzîm, Menâhilü'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'ân, thk. Fevâz Ahmed Zemerî, Beyrut 1995; I/318-325; Özbalkçı, Kur'ân ve Hadisin Arap gramerindeki rolü, s. 90; Gündüzöz, Soner, "Kur'ân'da Yerleşik Gramer Kurallarına Aykırı Dil Yapıları ve Kur'ân'ın Lehçe Haritası Üzerine Bir İnceleme I", OMÜ.İ.F.D., Yıl: 2, Sayı: 6, Samsun 2002, s. 77-94; "Kur'ân'da Yerleşik Gramer Kurallarına Aykırı Dil Yapıları ve Kur'ân'ın Lehçe Haritası Üzerine Bir İnceleme II", OMÜ.İ.F.D., Yıl: 2, Sayı: 7, Samsun 2002, s. 121-140.

⁸ Akk, Halid Abdurrahman, Usûl-ü tefsir ve kavâidühü, Dimeşk 2003, s. 138; ayr. bk. Zemaşerî, el-Keşşâf, I/8-9; eş-Şatîbî, Ebû İshâk, el-Muvâfakât fî usûli's-şerîa, thk. Muhammed Abdülkâdir Fâdîf, Beyrut 2007, II/47; et-Tayyâr, Musâid b. Süleymân, et-Tefsîru'l-Hüğavîyyu li'l-Kur'âni'l-kerîm, Riyad, 1422, s. 41.

⁹ Yakut, Ahmed Süleyman, Zâhiratü'l-irâb fî'n-nahvi'l-Arabiyyi, İskenderiye, 1994, s. 188; Subh-i Sâlih, Mebâhis fî ulûmi'l-Kur'ân, Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, Beyrut, 2007, s. 109.

¹⁰ Mekki b. Ebî Tâlib el-Kaysî, Kitâb-u müşkil-i i'râbi'l-Kur'ân, thk. Yasin Muhammed Sevvâd, Matbûât-u Mecme-i'l-Lüğati'l-Arabiyye, Dimeşk, 1974, s. 2; Muhammed Tantâvî, Neş'etü'n-nahv, Kâhire, trs. s. 16.

¹¹ Aydın, İsmail, "Kur'ân'la İlgili İlk Filolojik Çalışmaların Tefsir İlmi Açısından Değerlendirilmesi", Dinbilimleri Akademik Araştırma D., Cilt: 11, Sayı: 1, 2011, s. 51.

¹² Konuyla ilgili bk. Zerkeşî, Bedreddin, Muhammed b. Abdillâh, el-Burhan fî ulûmi'l-Kur'ân, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Kâhire trs., I/292; Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim b. Seriy b. Sehl, Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhû, thk. Abdulcelîl Abduh Çelebi, Beyrut 1988, I/185; İbn Kuteybe, Te'vîl-ü müşkil-i'l-Kur'ân, thk. Seyyid Ahmed Sakr, Kâhire, 2006, s. 75-76. Mekki b. Ebî Tâlib, Müşkilü'l-Kur'ân, I/1-2; İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdilhak b. Gâlib, el-Muharraru'l-veciz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-aziz, thk. Abdüsselâm Abdü's Şâfi Muhammed, Beyrut, 1422, I/40.

¹³ Tahir Mahmûd Muhammed Yakub, Esbâbü'l-hata' fi't-efsîr, Dâr-ı İbni'l-Cevzi, 1465, s.988; Musâid Müslim Abdullah, Gelişme döneminde tefsir, Çev. Muhammed Çelik, İstanbul 2006, s. 332.

3. ARAP DİLİNDE İ'RÂB'IN TAADDÜDÜ/ÇEŞİTLİLİĞİ VE MEÂLLERDEKİ YANSIMASI

Arapça'da kelimenin cümle içerisindeki konumu, kelimenin sonundaki alâmetlerle tayin edilmektedir. Birden fazla konumun aynı alâmetle gösterilmesi ya da i'râb alâmetinin, kelimenin mebni ya da takdîrî i'râba sahip olması yahut da kelimenin birkaç farklı anlamda kullanımı sebebiyle belirlenememesi, -sarfın ve anlamın desteklemesi şartıyla- bu kelimenin birkaç konum açısından değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Âyetlerin anlaşılmasında önemli bir yeri olan ve eserlerde "Taaddüd-ü Evcühi'l-i'râbiyye/Taaddüdü'l-i'râb",¹⁴ "İhtilâf-ü'l-i'râb",¹⁵ "et-Tevcihü'n-Nahviyyu",¹⁶ "el-Hilâfu'n-Nahviyyu",¹⁷ ve et-Tahlîl-ü'n-Nahvî¹⁸ başlıkları altında incelenen bu konu, Kur'ân'ı anlama yöntemlerinden biri olan i'râbu'l-Kur'ân ilminin de temel meselelerinden birisidir. Bu konu, -dilbilimsel tefsirlerde âyetlerdeki farklı nahvî ihtimaller ele alınırken pratiğe yansımaları bağlamında yüzeysel biçimde ele alınsa da-, teorik anlamda daha çok son dönemde ayrıntılı bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır.

Mu'ciz bir kitap olan Kur'ân-ı Kerîm, Arapça bir kitap olması sebebiyle bu dile âit şekilsel ve anlamsal özellikleri barındırmaktadır. Âyetlerin farklı i'râb vecihlerini barındırması yönüyle çeşitli manalara işaret etmesi de onun i'câzını ve metin açısından değerini ortaya koymaktadır.¹⁹ Müfessirlerin ve meâl yazarlarının, âyetinin manası noktasında birbirinden farklı sonuçlara ulaşmasındaki sebeplerden biri de Kur'ân-ı Kerîm'in sahip olduğu bu özelliğidir.²⁰

Konuyu mealler açısından incelediğimizde, bu çalışmaların yapısı gereği âyetteki bir kelimenin alabileceği farklı konumların hepsini birden -bu durum bazı

¹⁴ Bk. Velîd Hüseyin, Nazariyyetü'n-nahvi'l-arabiyyi fi dav-i taaddüd-i evcühi't-tahlîli'n-nahviyyi, Fedâât Yay, Amman, 2009; Racâ Ahmed Âtî es-Sâidî, Taaddüdü'l-vecühi'l-i'râbiyye ve eseruhü fi'l-ma'nâ min hilâli-i i'râbi'l-Kur'ân li'n-Nehhâs, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ümmü'l-Kurâ Ü. 1423; Muhammed Hamâse Abdillatîf, "Taaddüd-üvecühi'l-i'râb fi'l-cümleti'l-Kur'âniyye -Esbâbuhü ve Delâletühü", Journal of Qur'anic Studies,Cilt: 5, Sayı: 2, s. 166-174; Esad Abdülhalim es-Sa'dî, "Eser-u taaddüdü'l-i'râb fi tevessü'il-ma'na inde'z-Zemahşerî fi'l-Keşşâf", Mecelletü Câmîati'l-Enbâr li'l-Lügât ve'l-Âdâb 2001, sayı: 4, s. 184-229.

¹⁵ Bk. Hedîl Muhammed Atiyye, Eser-ü ihtilâfi'l-i'râb fi tefsiri'l-Kur'ân, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazze İslam Ü. 2009; Yâsir Muhammed Matrakçı, Eser-ü ihtilâf fi evcühi'l-i'râb fi tefsiri'l-Âyâti'l-kur'âniyye, Dâru'l-Beşâir, Sûriye, 2011.

¹⁶ Bk. Abdullah Süleyman Muhammed Edîb, et-Tevcihu'l-lügaviyyu ve'n-nahviyyu li'l-kirâati'l-kur'âniyyeti fi tefsiri'z-zez-Zemahşerî, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Musul Ü. 2002.

¹⁷ Bk. Şerif Abdülkerim Muhammed en-Neccâr, "Eseru'l-hilâfi'n-nahvî fi tevcihi Âyâti'l-Kur'âni'l-kerîm ale'l-hükmi'l-fikhi" Ümmü'l-Kurâ Ü.D. 1427, Cilt: 18, Sayı: 38,s. 449-514.

¹⁸ Bk. Mahmûd Hasan el-Câsim "Esbâbü't-Taaddüd fi't-Tahlîl-i'n-Nahviyyi",Mecelletü'l-Lügâtü'l-Arabi'l-Ürdünî 1424, Sayı: 66, s. 93-157.

¹⁹ Muhammed Hamâse Abdillatîf, "Taaddüd-i Evcühi'l-i'râb"s. 173; Muhammed Aydın, "Kur'ân Meâllerinde Bağlamındaki Tercüme Problemleri", s. 286.

²⁰ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Kaya, Mehmet, İ'râb değerlendirmelerinin Kur'ân'ın anlaşılmasındaki rolü - Zemahşerî örneği-,Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 201-374.

meâllerde parantez ya da dipnot yöntemiyle aşılma istense de- göz önünde bulunduramadığı açıktır. Her meâl yazarı, Arap dilindeki ilmî birikimi ve edebî zevkine göre ya da kalıplaşmış Kur'ân çevirileri çerçevesinde bazı âyetlerdeki farklı i'râb vecihlerinden birini tercih etmiştir. Bu durum da meâller arasında çeviri farklılığının oluşmasına sebep olmaktadır.

Çeviri, genellikle sanıldığından daha karmaşık, açıklanması güç bir olgudur. Bu nedenle çevirinin dilden dile kuru bir bilgi aktarımı olarak nitelenmesi yanlış, en azından yetersiz olur.²¹ Bununla birlikte çeviri de en nihayet bir yorum değer taşımaktadır. Bu sebeple, meâl yazarının aracılık süzgecinden geçirildiği için meâller, Kur'ân'ın tamamını değil, bu ilâhî mesajdan süzgeçten geçenleri yani anlaşılabilirlerini ifade eder.²²

Tarihin her dönemine ve her insana hitap eden Kur'ân, hem dil hem üslup hem de anlam olarak özgün ve dinamik özelliği ile her asra, her döneme ve her türlü özel ve genel şartlara göre mutlak ve mukayyet hükümler ve bilgiler ihtiva eden bir kitap niteliğindedir.²³ Bu kitabın aşkınlığı; teolojik adlandırmayla, ilahiliğin açılım kazandığı, nisbet bakımından zaman-mekân üstü; fakat tarihin malı olmuş belgeleri temsil etmesi²⁴ ve de benzerinin getirilemeyecek kadar²⁵ Arap dili ve edebiyatı açısından zirve bir eser olması, başka bir dile aktarılmasını zorlaştırılmaktadır.²⁶

Ayrıca Kur'ân'ın metin kurgusu, birbiriyle irtibatlı; fakat müstakil pasajlar halinde olup ayetler farklı zamanlarda, farklı mekânlarda, farklı konularda ve farklı topluluklara hitaben nazil olmuştur. Bu keyfiyet, Kur'ân metnine, hem dili, hem de kompozisyonu açısından nev-i şahsına münhasır bir özellik kazandırmaktadır.²⁷ Çevirisi yapılacak metin, inanç esasları ahlâk, ibadet, hukuk, ekonomi, astronomi, biyoloji başta olmak üzere, tarihten sosyolojiye, dinler tarihinden siyaset bilimine kadar, pek çok bilim dalını ilgilendiren ifadelerin yer aldığı Kur'ân-ı Kerim olunca, çeviriyi yapacak olanların, Arapça ve kendi diline iyi hâkimiyet yanında, en azından çeşitli alanlarla ilgili temel terimlerin karşılığını iyi tespit edebilecek ölçüde bilimsel alt yapıya da sahip olmanın zorunluluğu, tartışılmayacak kadar açıktır.²⁸ Sahip ol-

²¹ Göktürk, Akşit, Çeviri: dillerin dili, Yapı Kredi Yay. İstanbul, 2000, s. 92.

²² Bk. Cündioğlu; Kur'ân çevirilerinin dünyası, Kaknüs Yay. İstanbul, 2005, s. 101; ayr. bk. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak dini Kur'ân dili, Eser Kitabevi, İstanbul, trs., Mukaddime, s. 15.

²³ Bk. Güven, Mustafa, "Kur'ân'ın Dili ve Anlatım Üslûbu Üzerine Bir Deneme", Hikmet Yurdu Cilt: 4, Sayı: 7, Temmuz-Aralık, 2011, s. 135-136; ayr. bk. Hacimüftüoğlu, Halil, Kur'an tercümelelerinde yöntem sorunu, İz, Yay., İstanbul, 2008, s. 55, 77; Aydar, Kur'ân-ı Kerim'in tercümesimesesi, s. 240.

²⁴ Kılıç, Sadık, Tarihsellik ve akılcılık bağlamında Kur'an'ı anlama sorunu, İhtar Yay. İstanbul 1999. s. 74.

²⁵ Bakara 2/23-24; Hüd 11/13; İsrâ 17/88.

²⁶ Başkan, Ömer, "Çevirinin Temel Nitelikleri Bağlamında Kur'ân Çevirisinde Yöntem Sorunları Üzerine" Hitit Ü.İ.F.D., 2008/2, Cilt: 7, Sayı: 14, s. 108.

²⁷ Cündioğlu, Kur'ân çevirilerinin dünyası, s. 17.

²⁸ Gözübenli, Beşir "Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması Problemi ve Meâller", Kur'ân → →

duğu bu özellikleri sebebiyle, Kur'ân'ın beşerî bir dile tam anlamıyla aktarımı mümkün olmamaktadır ve meâllerin eksikliklerini ifade sadedinde kaleme alınan birçok çalışmada durum bu dile getirilmektedir.²⁹

Konuyla ilgili aynı zamanda meâl yazarı olan Mustafa Öztürk'ün, şu ifadeleri bu hakikati açık bir şekilde göstermektedir.

“Kur'ân gibi son derece edebî bir metin söz konusu olduğunda tercümenin gerçekten çok zor bir iş olduğu gerçeğinin altını çizmek gerekir. Bilindiği gibi Kur'ân aslî hüviyetiyle sözlü bir metindir. Tabiatıyla Kur'ân'daki dil de yazı dili değil konuşma dilidir. Hatta denilebilir ki birçok Mekkî suredeki dil adeta telgraf dili gibidir. İfade ve üslupta kelimelerin çok iktisatlı kullanılması, iletişimde artık – bildirim neredeyse sıfırlanması- bu dilin belli başlı özellikleridir. Kur'ân'ın bilhassa eksiltili (mücez) ifadelerindeki vurguları kayıpsız olarak hedef dilin yazılı ortamına taşımak kesinlikle mümkün değildir. Aynı şekilde, tâbî delalet (yan anlam) unsurlarının firesiz biçimde hedef dile aktarılması da imkân dâhilinde değildir.”³⁰

Bu sebeple Türkçe Kur'ân çevirileri genellikle “meal” diye isimlendirilir. Elmalı M. Hamdi Yazır'ın kullanımından sonra adeta teamül haline gelen bu isimlendirme,³¹ her mealin aslında bir tefsir olmaktan ziyade Kur'ân çevirisinin bir şekilde eksik ve kusurlu olduğuna işaret etmektedir.³²

Âyetlerdeki i'râb farklılığının meâllerdeki yansımalarını inceleyeceğimiz bu makede, bütün meâllere müracaatın imkânsızlığı âşikârdır. Bu çalışmamızdaki amacımızın, i'râb vecihlerinin âyetin anlamına etkisini incelemek olması sebebiyle, herhangi bir meâl merkezli değil, -Elmalı M. Hamdi Yazır, Hasan Basri Çantay, Ömer Nasûhi Bilmen'in meâllerine öncelik vermekle birlikte- farklı vecihlerin tercih edildiği çeşitli meâllerden istifâde edilmiştir. Meâl ile tefsiri ayrı yayımlanmış müelliflerin, konu ile ilgili görüşlerini bütüncül bir bakış açısıyla yansıtmak için tefsirlerindeki meâlleri esas alınmış olup, tefsirdeki meâl ile ayrı basılan meâl arasında farklılık bulunuyor ise, ayrı yazılan meâle de başvurulmuştur. Ayrıca, bu eserlerde dipnot ya da tefsir bölümlerinde muhtemel vecihlere değinildi ise bu vecihlere işaret edilmiştir. Bununla birlikte, yaptığımız karşılaştırmalardaki sonuçlar, bütün meâlleri kapsayıcı mahiyette değildir. İki yüz civarında meâlin temini ve de araş-

→ →

Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, DİB Yay. Ankara, 2007, I/81.

²⁹ Konuyla ilgili bk. Elmalı, Hak Dini, Mukaddime, s. 15; Cündioğlu, “Matbû Türkçe Kur'ân Çevirileri ve Kur'ân Çevirilerinde Yöntem Sorunu –Bir Giriş Denemesi”, II. Kur'ân Sempozyumu, s. 210; Gözübenli, “Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması”, s. 79-91; Kesler, Muhammed Fatih, “Kur'ân Meâllerinde Gözardı Edilen Bazı Anlama Karînelerinin Tespiti ve Yapılan Öneriler”, Kur'ân Mealleri Sempozyumu, Kur'ân Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, DİB Yay. Ankara, 2007, II/ 457-469; Durmuş, Zülfikar, “Dilbilimsel Açıdan Meallere Eleştirel Bir Yaklaşım”, Dinbilimleri Akademik Araştırma D., Cilt: 10, Sayı: 1, 2010, s. 7-37; Başkan, “Çevirinin Temel Nitelikleri”, s. 101-115.

³⁰ Öztürk, Meal kültürümüz, Ankara Okulu Yay. Ankara, 2011, s. 34; Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Aydar, Kur'ân-ı Kerim'in tercümesimesesi, s. 240-266.

³¹ Elmalı'nın bu kullanımı için bk. Hak dini, Mukaddime, s. 10, 30.

³² Öztürk, “Matbû Türkçe Kur'ân Çevirileri”s. 196; Meal kültürümüz, s. 37. ayr. bk. Elmalı, Hak dini, Mukaddime, s. 30.

tırmanın zorluğu buna engeldir. Bu sebeple bu çalışmada istifade edilmeyen bir meâlin, bu makalede belirtilmeyen bir vechi zikretmesi de mümkündür. Bu çalışmada başvurduğumuz meâl ve tefsirler ise şunlardır:

1. Abdülbaki Gölpınarlı, *Kur'an-ı Kerim ve Meâli*, Elif Kitabevi, İstanbul, 2007.
2. Abdülvehhap Öztürk, *Kur'ân-ı Kerim ve Meâli*, Emek Ofset, Ankara, trs.
3. Ali Bulaç, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Çıra Yay.İstanbul, 2009.
4. Ali Fikri Yavuz, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meal-i Alisi (Türkçe Anlamı)*, Sahhalar Kitap Sarayı, İstanbul, 2013.
5. Celal Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerîm Meâl ve Tefsîri*, İstanbul, 1982.
6. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul trs.
7. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, DİB Yay. Ankara, 2005.
8. Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Elif Ofset, İstanbul, 1990.
9. Hayrettin Karaman ve diğerleri, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV Yay., Ankara, 2005
10. Hayrettin Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, DİB. Yay, Ankara, 2006.
11. M. Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak*, Fecr Yayınevi, Ankara, 2006.
12. Muhammed Esed, *Kuran Meajı*, Çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İşaret Yay., İstanbul, 1999.
13. Murat Sülün, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Çağrı Yay. İst., 2012
14. Mustafa İslâmoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an, Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yay., İstanbul, trs.
15. Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim ve Meali Anlam ve Yorum Merkezli, Çeviri Düşün Yay.* İstanbul, 2003.
16. Ömer Nasuhi Bilmen, *Kuranı Kerimin Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985.
17. Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur'an*, Ankara Okulu Yay. Ankara, 2004.
18. Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, İstanbul, 1998.
29. Süleyman Ateş, *Kur'ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, Kılıç Kirabevi, Ankara, trs.
20. Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri; Yeni Ufuklar Neşriyat*, İstanbul, trs.
21. Şaban Piriş, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Anlamı*, Okyanus Yay Kayseri, trs.
22. Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an-ı Kerim, (Türkçe Çeviri)*, İstanbul, 1994.
23. Yusuf Işıcık, *Kuran Meâli*, Konya, 2010.

3.1. Tefsirlerden Meâllere Sadece Biri Yansıyan İ'râb Vecihleri

Meâller incelendiğinde, bir kısmında âyetteki bir kelime hakkında i'râb vecihlerinden sadece birine yer verildiği görülmektedir. Tek meâlin verildiği vecihler de genelde kelimenin ya da cümlelerin taalluku ile ilgili olmaktadır.

1. Örnek:

Mâide sûresi 5/23. âyetteki *أَنعَمَ قَالِ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنعَمَ اللهُ عَلَيْهِمَ* pasajındaki *أَنعَمَ* kelimesinin *رَجُلَانِ* nin sıfatı olarak merfu irab alabileceği, bu kelimenin itirâziye kabul edilmesi durumunda i'râbdan mahallinin olmadığı ifade edilmiştir.³³ Birinci ihtimalde cümle ihbâriyye anlamında iken, ikincisinde ise inşâiyye olmaktadır.³⁴ Cümlelerin ihbâriyye olması durumunda mana, "Korkanlardan ve Allah'ın kendilerine nimet verdiği iki adam dedi ki!" şeklindeyken, inşâiyye olması durumunda ise, "Korkanlardan iki adam -Allah, o ikisine nimet versin!- dedi ki!" şeklindedir. Meâllerde sadece sıfat vechine yer verildiği, i'tirâziye anlamına yer verilmediği görülmektedir.

Meâller:

Onların, o korktukları kimselerden Allahın ni'metini imanına kavuşturduğu iki er çıktı dedi ki... (Elmalılı)

(Peygamberlerine muhaalefetden) korkmakta olan kimselerden Allahın, kendilerine (İslâm) ni'met (ini) ihsan ettiği iki er... dedi. (Çantay)

Kendilerine Allah Teâlâ'nın in'âmda bulunmuş olduğu, korkanlardan iki er dedi ki: (Bilmen)

Korkanların içinden Allah'ın kendilerine nimet verdiği iki adam şöyle demişti: (DİB)

İçlerinden Allah korkusu taşıyan ve Allah'ın lütfuna/hidayetine ermiş olan iki adam dedi ki: (Işıcık)

[Allah'tan] korkanlar arasında bulunan ve O'nun tarafından nimetlendirilen iki kişi... demişti. (Akdemir)

2. Örnek:

Sâd sûresi 38/26. âyetteki *إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ اللهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ يَمَا نَسُوا يَوْمَ* pasajındaki *يَوْمَ* ifâdesinin *يَوْمَ* fiiline ya da *لَهُمْ* 'e taallukunun mümkün olduğu belirtilmektedir. Birinci ihtimalde cümle mef'ûl-ü bih, ikincisinde ise mef'ûl-

³³ Zemahşerî, el-Keşşâf II/19; Beydâvî, Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed, Envâru't-Tenzil ve esrâru't-te'vil, thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı, Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1418. I/430; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf b. Ali, el-Bahru'l-muhîr fi't-tefsîr, thk. Sıtkı Muhammed Cemîl, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1420, 4/219; Muhyiddin, ed-Dervîş, İ'râbu'l-Kur'âni'l-kerîm ve beyânühû, Dâru'l-Yemâme-Dâr-u İbn Kesîr, Beyrut, 2009, 2/204.

³⁴ Zemahşerî, el-Keşşâf, 2/19; ed-Dervîş, İ'râbu'l-Kur'âni'l-kerîm, 2/205.

ü fih olmaktadır. İkinci ihtimalde bir mef'ûl-ü bih takdiri gerekir ki, en uygun olanı ifadenin hemen öncesinde zikredilen lafzatullah'tır. Birinci ihtimalde mana, "Hesap gününü unutmaları sebebiyle Allah yolundan sapanlar için acıklı bir azab vardır" şeklindeyken ikincisinde, "Allah yolundan sapanlar için hesap gününde (Alah'ı) unutmaları sebebiyle acıklı bir azab vardır" şeklindedir.³⁵ Meâllerde bu âyetle sadece birinci ihtimale göre mana verildiği, ikinci ihtimale değinilmediği gözlemlenmiştir.

Meâller:

Allah yolundan sapanlar hesap gününü unuttukları cihetle kendilerine pek şiddetli bir azap vardır. (Elmalılı)

Allah yolundan sapanlar (yok mu?) hesap gününü unuttukları için onlara pek çetin bir azâb vardır. (Çantay)

Allah yolundan sapanlar, onlar için hesap gününü unutmuş oldukları için bir şiddetli azap vardır. (Bilmen)

Doğrusu Allah'ın yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin bir azap vardır. (TDV)

Kuşkusuz Allah yolundan sapanlara, hesap verme gününü unutmaları yüzünden çok ağır bir azap vardır. (Kuran Yolu)

[Bil ki] Allah yolundan sapanlara, hesap gününü umursamadıklarından dolayı şiddetli bir azap vardır. (Mustafa Öztürk)

3.2. Tefsirlerden Meâllere Çoğunlukla Biri Yansıyan İ'rab Vecihleri

Meâllerde, bazı âyetlerin çevirilerinde bir veche ağırlık verilirken nadir de olsa diğer vecihlere değinildiği görülmektedir. Bu da genelde kelimenin çeşidi ve de talluku ile ilgili olmaktadır.

1.Örnek:

En'am sûresi 6/31. âyetteki *قَالُوا يَا حَسْرَتْنَا عَلَىٰ مَا فَرَطْنَا فِيهَا* pasajında bulunan *قَالُوا* pasajındaki *الدُّنْيَا* veya 31. âyetteki *قَالُوا* pasajındaki *الدُّنْيَا*'ya veya 31. âyetteki *قَالُوا* pasajındaki *السَّاعَةَ*'e dönmemesinin mümkün olduğu belirtilir.³⁶Bununla birlikte Ebû Hayyân birinci vechin,³⁷ İbn Atiyye ise ikinci vechin daha güzel olduğu belirtilir.³⁸ Birinci durumda mana,

³⁵ Zemahşerî, el-Keşşâf, IV/17.

³⁶ Zemahşerî, el-Keşşâf, II/88; İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdilhak b. Ğâlib, el-Muharraru'l-veciz fi tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz, thk. Abdüsselâm Abdü's Şâfi Muhammed, Beyrut, 2001, II/284; Beydâvî, Envârü't-Tenzîl, I/485; Neseî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed, Medâriku't-Tenzîl ve hakâiku't-te'vîl, thk. Şeyh Zekeriyâ Umeyrât, Beyrut, 2008, I/361; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhîr, IV/482.

³⁷ Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhîr, IV/482.

³⁸ İbn Atiyye, el-Muharraru'l-veciz II/284.

"Onlar, *dünya hayatındaki aşırılığımız/kusurumuz sebebiyle bize yazıklar olsun! derler.*" şeklindeyken, ikincisinde ise, "*Kıyâmet hakkındaki aşırılığımız/kusurumuz sebebiyle bize yazıklar olsun! derler.*" şeklindedir. Meallerde çoğunlukla birinci vech tercih edilmekle birlikte nadir de olsa ikinci ihtimale yer verildiği görülmektedir.

Zamirin *حَيَاتِنَا الدُّنْيَا*'ya döndüğü veche göre yapılan meâller: □

Eyvah! Hayatta yaptığımız taksirlerden dolayı hasretlerimize bak! derler. (El-malılı)

(Diyecekler) ki: Orada (hayatda) yaptığımız taksirlerden dolayı eyvah bize!.. (Çantay)

Dünyadaki noksanlık ve kusurlarımızdan dolayı ah, yazıklar olsun bize! diyecekler. (Celal Yıldırım)

"Hayatta yaptığımız kusurlardan ötürü vay hâlimize!" diyecekler (DİB)

Dünyada işlediğimiz kusurlardan dolayı yazıklar olsun bize derler. (Piriş)

Dünyada işlediğimiz kusurlardan dolayı bize yazıklar olsun diyeceklerdir. (Akdemir)

Zamirin *السَّاءَةَ*'e döndüğü veche göre yapılan meâller:

Yazıklar olsun bize! Kıyamet hakkında ne büyük hata yapmışız diyeceklerdir. (Işıcık)

Eyvâhlar olsun bize! Ahiret gerçeğini yalanlamakla ne büyük bir yanlış yapmışız. (Mustafa Öztürk)

2. Örnek:

Tâhâ sûresi 20/72. âyetteki *فَطَرْنَا* وَاللَّيِّ وَاللَّيِّ *فَطَرْنَا* ifadesinin başındaki *و* in, atıf harfi ya da harf-i cerr olarak kase m anlamında kullanıldığı ifade edilmektedir. Atıf harfi olması durumunda ifade *مَا جَاءَنَا*'ya atfedilmiştir. Atıf ihtimalinde mana, "*Onlar, 'Seni ne bize gelen delillere ne de bizi yaratana tercih etmeyeceğiz.' dediler.*" şeklindeyken³⁹, harf-i cer ihtimalinde, "*Onlar, 'Bizi yaratana yemin olsun ki, biz seni bize gelen delillere tercih etmeyeceğiz.' dediler*" şeklindedir.⁴⁰ Meâllerde çoğunlukla atıf ihtimâline yer verilmekle birlikte nadir de olsa kase m anlamı da tercih edilmektedir.

Atıf vechine göre yapılan meâller:□

³⁹ Bk. Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim b. Seriy b. Sehl, Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhû, thk. Abdulcelîl Abduh Çelebi, Beyrut, 1988, III/368; Zemahşerî, el-Keşşâf, III/156; Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, II/ 397; Medâriku't-Tenzîl,II/ 67; İbn Atiyye, el-Muharraru'l-vecîz, IV/53; ed-Dervîş, İ'râbu'l-Kur'âni'l-kerîm, IV/704.

⁴⁰ Bk. ez-Zeccâc, Me'âni'l-Kur'ân, III/368; ed-Dervîş, İ'râbu'l-Kur'âni'l-kerîm, IV/704.

'İhtimali yok dediler': Bize gelen bu açık mu'cizelere ve bizi yaratana karşı seni tercih edemeyiz. (Elmalılı)

(Sihirbazlar) dediler: Seni bize gelen (şu) apaçık mucizelere, (hakiykatde ise) bizi yaratana kat'iyen tercih edemeyiz. (Çantay)

Sihirbazlar şöyle dediler: "Bize gelen apaçık delillere ve bizi yaratana seni asla tercih etmeyeceğiz. (DİB)

İmân eden sihirbazlar ona dediler ki: Seni, bize gelen bunca açık belge ve mu'cizelere ve bizi yoktan var kılana meydana getirene herhalde tercih etmeyeceğiz. (Celal Yıldırım)

Sihirbazlar dediler ki: Biz seni, bize gelen apaçık delillere ve bizi yaratana asla tercih etmeyeceğiz. (Akdemir)

Her iki vechin gözetildiği meâl:

(Sihirbazlar) dediler: Biz, seni bize gelen bu açık delillere ve bizi yaratana tercih edemeyiz. (Abdülvehap Öztürk)⁴¹

3. Örnek:

Tâhâ sûresi 20/109. âyetteki *لَا تُنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أِذْنُ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا* pasajında bulunan müstesnanın muzâf takdiriyle, *الشَّفَاعَةُ*'ten istisnâ-i tam olarak merfu, ya da mef'ûl (istisnâ-i müferrağ) olarak mansub olduğu ifade edilmektedir.⁴² İstisnâ-i tam durumunda mana, "O gün sadece Allah'ın izin verdiği kimsele-
rin şefaati fayda verecektir." olurken, istisnâ-i müferrağ ihtimalinde "O gün sadece Allah'ın izin verdiği kimselere şefaatin faydası olacaktır." şeklindedir. Bununla birlikte nasb vechinin daha güzel olduğu belirtilmiştir.⁴³ Meallere daha çok istisnâ-i tam vechi yansımıştır.

İstisnâ-i tam vechine göre yapılan meâller:

O gün çok esirgeyici (Allahın) kendisine izin verdiği ve sözünden hoşnud olduğu kimselerden başkasının şefaati fâide vermez. (Çantay)

O gün, Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vemez. (DİB-TDV)

O gün Rahmân'ın izin verip, sözünden hoşlandığı kimseden başkasının şefâati fayda vermez. (Ateş)⁴⁴

⁴¹ Öztürk, "Biz, seni bize gelen bu açık delillere tercih edemeyiz, bizi yaratana kasem olsun!" şeklindeki meâlî ile ikinci vechi işaret edilmektedir. (s. 325).

⁴² Zemahşerî, el-Keşşâf, III/167; İbn Atiyye, el-Muharraru'l-veciz, IV/64-65; Neseî, Medâriku't-Tenzil, I/74; Beydâvî, Envâr'u't-Tenzil, II/405; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhîd, VII/385.

⁴³ İbn Atiyye, el-Muharraru'l-veciz, IV/65.

⁴⁴ Ateş, tefsirinde istisnâ-i tam vechini zikretmekle birlikte mealinde "O gün Rahmân'ın izin verip sözünden hoşlandığı kimseden başkasına şefâat fayda vermez." şeklindeki istisnâ-i müferrağ vechine yer vermiştir. Bu durum, müellifin önceki görüşünden vazgeçtiği düşüncesini akla getirmektedir.

O gün, Rahman (olan Allah)'ın kendisine izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu kimseden başkasının şefaati bir yarar sağlamaz. (Bulaç)

İstisnâ-i müferrağ vechine göre yapılan meâller:

O gün Rahmân'ın izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu kimseden başkasına şefaaf fayda vermez. (Duman)

Ayrıca o gün Rahman'ın izin verdiği ve sözünden [tevhide iman ve ikrarından] hoşnut olduğu kimselerin dışındakilere şefaaf fayda vermeyecek. (Mustafa Öztürk)

O gün şefaaf, Çok Seven'in hakkında izin vereceği ve sözünden hoşnut olacağı kimseden başkasına hiçbir şekilde yarar sağlamayacaktır. (Akdemir)⁴⁵

4. Örnek:

Zuhrûf sûresi 43/81. *قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ* âyetindeki *إِنْ* şartiye ve nâfiye olmasının mümkün olduğu belirtilmektedir.⁴⁶ Bu harfin şartiye olması durumunda mana, "De ki; *Rahmân'ın bir çocuğu var ise ona ibadet edeceklerin ilki benim!*" şeklindeyken, nâfiye sayılması durumunda ise, "De ki; *Rahmân'ın bir çocuğu yoktur. Ben Rahmân'a ibadet edenlerin ilkiyim!*" şeklindedir. Fakat ikinci ihtimalin zayıf olduğuna işaret edilmektedir.⁴⁷ Devamındaki cümlelerin başındaki *ف* sebebiyle ve anlam itibariyle birinci ihtimal daha kuvvetli görünmektedir. Bu örnekte de meallerin kâhir ekseriyetle şart ihtimalinde yer verdiği, ikinci ihtimale nadiren değinildiği görülmektedir.

Şart vechine göre yapılan meâller:

De ki: 'Rahmân'ın bir veledi olsa, ben ona tapanların birincisi olurum' (Elmalı)

(Habîbim) de ki: O çok esirgeyen (Allah) ın (bilfarz) bir evlâdı olsaydı ben (ona) tapanların ilki olurum! (Çantay)

De ki: "Eğer Rahmân'ın çocuğu olsaydı (O'na) tapanların ilki ben olurum." (Ateş)

De ki: "Eğer Rahman'ın bir çocuğu olsaydı, ona kulluk edenlerin ilki ben olurum." (Öztürk)

Rahmân'ın bir çocuğu olsaydı, ona ibadet edenlerin başında ben olurum. (Kuran Yolu)

Nâfiye vechine göre yapılan meâl:

⁴⁵ Müellif, birinci veche, sentaksa uygun olmadığını ifade ederek soğuk baktığını ifade eder. (s. 319).

⁴⁶ Zeccâc, Me'âni'l-Kur'ân, IV/420; Zemahşerî, el-Keşşâf, IV/169; Beydâvî, Envâr'u't-Tenzil, III/257; İbn Atiyye, el-Muharraru'l-vecîz, V/65.

⁴⁷ Bk. Zeccâc, Me'âni'l-Kur'ân, IV/174; Nesefî, Medâriku't-Tenzil, II/532; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhîr, IX/390.

(Ey Peygamber!) De ki o müşriklere: Rahman'ın çocuk sahibi olması mümkün değildir. Ben (bu Mekke halkı içinde) O'nun eşsiz, ortaksız, çocuksuz olduğu gerçeğine şahitlik edenlerin ilkiyim.⁴⁸

5. Örnek:

Vâkıa sûresi فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ 56/74. âyetteki sıfat olan العظیم kelimesinin اسم ya da رب'e âit olmasının mümkün olduğu belirtilir.⁴⁹ Birinci vecihte mana, "Rabbini yüce ismini tesbîh et!" şeklindeyken, ikincisinde "Yüce Rabbini ismini tesbîh et!" şeklindedir. Meallerde ikinci ihtimal ağırlıklı olarak tercih edilse de, birincisine az da olsa yer verilmektedir.□

اسم'in sıfatı olan veche göre yapılan meâller:

O halde tesbih et rabbına azîm ismiyle (Elmalılı)

O halde Rabbini o büyük adıyla tesbîh (ve tenzîh) et. (Çantay)

رب'in sıfatı olan veche göre yapılan meâller:

Artık azîm Rab'binin ismiyle tesbihte bulun. (Bilmen)

Şu halde büyük Rabbini ismiyle tesbih et. (Bulaç)

O halde sen, O Büyük Rabbın'ın adını tesbîh ve tenzîh et. (Celal Yıldırım)

Öyleyse ulu Rabbini adını tesbih et" (TDV-Kuran Yolu)⁵⁰

3.3. Tefsirlerden Meâllere Tüm Yansıyan İ'râb Vecihleri

Tefsirlerde belirtilen bazı i'râb vecihlerinin farklı meâller tarafından tercih edildiği, ya da meâllerde bu vecihlere göre ikinci-üçüncü çevirilere yer verildiği yahut da bu vecihlere işaret edildiği görülmektedir.

1. Örnek:

Âl-i İmrân sûresi 3/73. âyetteki قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ أَنْ يُؤْتَىٰ أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُوتِيْتُمْ مَا أُوتِيْتُمْ فَادْعُوا إِلَىٰ مَا أُوتِيْتُمْ (İçinizden) birinize size verilen (in aynısı) verildiği için arkanızı döndünüz." takdirinde mef'ûl-ü leh ve قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ فَلَا تُنْكِرُوا أَنْ يُؤْتَىٰ أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُوتِيْتُمْ (İçinizden) birinize, size verilen hidayetini verildiğini inkâr etmeyin!" takdirinde muzmar bir fiille mansub olabileceği belirtilir. Ayrıca الْهُدَىٰ in da الْهُدَىٰ dan bedel olabileceği ifade edilir. Bu durumda ise, أَنْ يُؤْتَىٰ cümlesi

⁴⁸ Öztürk, bu ayete "Faraza Rahman'ın bir çocuğu olsaydı, O'na ibadet edenlerin ilki ben olurum" meâlinin verilebileceğini belirterek şart vechine işaret eder (s. 679).

⁴⁹ Zemahşerî, el-Keşşâf, IV/336; Neseî, Envâru't-Tenzil, II/641; Beydâvî, Envâru't-Tenzil, III/367; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhîr, X/96.

⁵⁰ Eserin tefsir kısmında ikinci ihtimale değinilmiş ve bu durumda âyetin mealinin "Öyleyse Rabbini yüce ismiyle teşbih et" şeklinde olacağı belirtilmiştir. (V/227).

بِإِنِّnin haberi olmaktadır. Anlam ise, *“Deki! Allah'ın hidayeti, (içinizden) birisine size verilenin verilmesidir.”* şeklindedir.⁵¹ Bununla birlikte bu âyete daha çok mef'ûl-ü leh seçeneğine göre meâl verildiği görülmektedir. Üçüncü ihtimale ise nadiren değinilmektedir.

Mef'ûl-ü bih vechine göre yapılan meâller:

Size verilenin benzeri hiç bir kimseye verilmiş olduğuna yahut onların (Müslümanların) Rabbiniz indinde size karşı deliller, hüccetler getireceklerine (inanmayın). (Çantay)

Size verilen şeyin benzerinin başka bir kimseye verildiğine veya Rabbinizin nezdinde aleyhinize hüccet getireceklerine inanmayın. (Bilmen)

Mef'ûl-ü leh vechine göre yapılan meâller:

Birine size verilenin benzerinin verilmesinden veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getireceklerinden ötürü mü (böyle söylüyorsunuz) (Ateş)

Size verilenin benzeri bir başkasına veriliyor yahut Rabbinizin katında tartışarak size üstün gelecekler diye mi bütün bunlar?" (Öztürk)

Birine, size verilenin benzerinin verilmesinden veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getireceklerinden ötürü mü (böyle söylüyorsunuz?) (DİB)

Size verilenin bir benzerinin başka birine de verilmesi (zorunuza mı gitti) yoksa Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getirirler diye mi (korkuyorsunuz?) (İslâmoğlu)

بِإِنِّnin haberi olan veche göre yapılan meâller:

De ki: Doğru yol, Allah'ın [belirlemiş olduğu] doğru yol size verilmiş olanın aynen bir başkasına verilmiş olmasıdır. (Akdemir)

İki veche göre verilen meâller:

Birine (Hz. Muhammed) size verilenin benzeri veriliyor diye mi veya Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getirecekler diye mi (böyle davranıyorsunuz)? (Kuran Yolu)⁵²

Size verilenin benzerinin başka herhangi bir kimseye verildiğine yahut Rabbinizin huzurunda onların size karşı deliller getireceklerine de (inanmayın.) (TDV)⁵³

2. Örnek:

⁵¹ Bk. Zeccâc, Me'âni'l-Kur'ân, I/431; Zemahşerî, el-Keşşâf, I/ 330; İbn Atiyye, el-Muharraru'l-vecîz, I/ 455; Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, I/270.

⁵² Eserde âyete, "Size verilen benzerinin başka herhangi bir kimseye verildiğine yahut Rabbinizin huzurunda aleyhinize onların size karşı deliller getireceklerine de (inanmayın.)" şeklindeki ikinci meâlle mef'ûl-ü leh seçeneğine işaret edilmiştir. (I/605).

⁵³ Eserde " (Ey ehl-i kitap) Bir kimseye (Hz. Muhammed) size verilen benzeri veriliyor diye mi (böyle karşı çıkıyorsunuz?) Yahut onlar (Müslümanlar) Rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getirecek diye mi (böyle davranıyorsunuz?) meâliyle ikinci veche işaret edilmiştir. (s. 58).

Yûnus sûresi *أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءَ* 10/66. âyetteki *مَا*'nın *يَتَّبِعُونَ* takdirinde *istifhâmiye* ya da *Allah* *يَدْعُونَ* مِنْ دُونِ اللَّهِ takdirinde *mevsûle*⁵⁶ ya da *nâfiye* olabileceği⁵⁷ ifade edilir. Buna göre birinci ihtimalde mana, “*Allah’ın dışında yakardığınız ortaklar nedir?*” şeklindeyken, ikincisinde “*Allah’ın dışında ilahlardan medet umanların tabi oldukları (ilahlar) da Allah’ındır.*” şeklindedir. Son ihtimalde ise anlam “*Allah’ın dışındaki varlıklara tapanlar gerçekten şirk koştukları varlıklara tabi olmuyorlar, sadece öyle isim veriyorlar.*” şeklindedir. Bununla birlikte *mevsûle* seçeneğinde *و*’ın atıf harfi değil, *isti’nâfiye* kabul edildiği görülmektedir.

İstifhâmiye vechine göre yapılan meâller:

İyi bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa yalnız Allah’ındır. (O halde Allah’tan başka ortaklara tapanlar neyin ardına düşüyorlar? Doğrusu onlar, zandan başka bir şeyin ardına düşmüyorlar ve onlar sadece yalan söylüyorlar. (TDV)

Bilesiniz ki göklerde ve yerde olanlar Allah’ındır. Allah’ı bırakıp da O’na ortak koştukları sözde tanrılara tapanlar neyin peşinden gidiyorlar? (Kur’ân Yolu)

Unutmayın ki, göklerde ve yerde kim varsa hepsi ister istemez Allah’a aittir; hal böyleyken, peki, Allah dışında tanrısal nitelikler yakıştırılan varlıklara yalvarıp yakaran kimseler (böyle yapmakla) neye uyuyorlar? Sadece zanna uyuyorlar, yalnızca tahmine dayanıyorlar. (Esed)

İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah’ındır. Buna rağmen Allah’ı bırakıp O’na ortak koştukları putlara tapanlar acaba neyin peşinden gidiyorlar? (Mustafa Öztürk)

Nâfiye vechine göre yapılan meâller:

Haberiniz olsun ki göklerde kim var, yerde kim varsa (hepsi) şüphesiz Allahındır. Allahdan başkasına tapanlar dahi (hakıykatde) Allaha katdıkları ortaklara tâbi olmuyorlar. Onlar (kuru) zandan başkasına uymuyorlar ve onlar ancak yalandan başkasını söylemiyorlar. (Çantay)

Uyan: Göklerde kim var, Yerde kim varsa hep Allah’ındır! Allahdan başkasına tapanlar dahi, şeriklerin tebaası olmazlar. Ancak zanne teba’iyyet ederler ve ancak kendi mızraklarıyla ölçer, yalan söylerler. (Elmalılı)

Bilesiniz ki göklerde kim var, yerde kim varsa, hep Allah’ındır. Allah’tan başkasına tapanlar (gerçekte) Allah’a koştukları ortaklara tâbi olmuyorlar. Şüphesiz onlar ancak zanna uyuyorlar ve sadece yalan söylüyorlar. (DİB)

⁵⁶ Zemahşerî, el-Keşşâf, II/372; Beydâvî, Envâru’t-Tenzîl, II/109;Nesefî, Medâriku’t-Tenzîl,I/547.

⁵⁷ İbn Atiyye; el-Muharraru’l-vecîz, III/130; Beydâvî, Envâru’t-Tenzîl, II/109;Nesefî, Medâriku’t-Tenzîl,I/547.

Mevsûle vechine göre yapılan meâller:

Allah'ı bırakıp da uydurdukları ortaklara yakaran ve çağırınlar, sırf bir zan peşindedirler. Onlar sadece atıyorlar. (Işıcık)

Bakınız; göklerde ve yerde kim varsa, hepsi Allah'ındır. Allah'tan başkasına dua edenler sadece zanna tabi oluyor, sadece tahmin yürütüyorlar. (Sülün)

İyi bilin ki, göklerde ve yerde kim varsa hepsi Allah'ındır. Allah'ı bırakıp da ortak koştuklarına dua edenler yalnızca zanna uyanlardır. Onlar sadece tahminde bulunuyorlar. (Piriş)

Nâfiye ve İstifhâmiye vechine göre yapılan meâller:

İyi bil ki, göklerde ve yerde kim varsa hepsi Allah'ındır. Allah'tan başkasına tapınlar (gerçekte koştukları) ortakları(ın)a uymuyorlar. Onlar sadece zanna uyuyorlar. (Hayallerine kapılıyorlar) ve onlar sadece saçmalıyorlar. (Ateş)⁵⁸

Gözünüzü açın! Göklerde kim var yerde kim varsa Allah'ındır. Allah'ı bırakıp da başka şeylere yalvaranlar, ortak koştuklarına uymuyorlar/Allah'ın yanında ortaklara yalvaranlar neyin ardı sıra gidiyorlar. Onlar sadece saniya uyuyorlar ve onlar sadece saçmalıyorlar. (Öztürk)

Kuşkusuz göklerde ve yerde kim varsa hepsi Allah'ındır. Şu halde Allah dışında ortaklar çağırınlar, aslında onlara uymuş olmamaktadırlar. Çünkü onlar, [böyle hareket etmekle] zanlarına uymaktan, yalan söylemekten başka bir şey yapmamaktadır. (Akdemir)⁵⁹

4. Örnek:

Nahl sûresi 16/69. âyetteki *لَا فَاَسْأَلُكَ سَبِيلَ رَبِّكَ ذُلًّا* pasajındaki *ذُلًّا* kelimesinin *سَبِيلَ*'den ya da *فَاَسْأَلُكَ* fiilindeki zamirden hâl olabileceği belirtilir. Buna göre birinci ihtimalde mana, "(Sana) boyun eğdirilmiş, kolaylaştırılmış bir vaziyetteki Rabbinin yollarına koyul!" şeklindeyken, ikinci ihtimalde, "Sen, (Allah'ın hükmüne) boyun eğmiş olarak Rabbinin yollarına koyul!" şeklindedir.⁶⁰ Meallerde daha çok birinci ihtimalin tercih edildiği görülmektedir.

سَبِيلَ kelimesinden hâl olan veche göre yapılan meâller:

Rabbinin (bal imâlinde öğrettiği ve) kolaylıklar gösterdiği yayılım yollarına git. (Çantay)

Rabbinin müyesser kıldığı yollara koyul! (Elmalılı)

⁵⁸ Ateş tefsirinde, edatın istifhâm vechini de zikretmektedir. (4/241).

⁵⁹ Müellif, dipnotta, "...Allah dışında tanrısal nitelikler yakıştırılan varlıklara yalvarıp yakaran kimseler [böyle yapmakla] neye uyuyorlar; yalnızca tahmine dayanıyorlar." meâliyle istifhâmiye ihtimalini de belirtmektedir. (s. 215)

⁶⁰ Bk. Zemaşerî, el-Keşşâf, II/591; İbn Atiyye, el-Muharraru'l-vecîz, III/ 406; Beydâvî, Envâru't-Tenzil, II/270; Neseî, Medâriku't-Tenzil, I/687; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhit, VI/560.

Rabbinin kolayca olan yollarına git. (Bilmen)

Rabbinin sana kolaylaştırdığı (yayılım) yollarına gir." (DİB-TDV)

Rabbinin sana âmâde kıldığı yollarına koyul. (İslâmoğlu)

فَأَسْلُكِي'deki zamirden hâl olan veche göre yapılan meâller:

Rabbinin yollarında boyun eğerek yürü! (Ateş)

Boyun bükerek Rabbinin yollarına koyul. (Öztürk)

Rabbinin senin için belirlediği yollardan O'nun emir ve kuralına boyun eğerek yürü. (Işıcık)

Rabbin tarafından senin için düzenlenmiş yollarında [ilahi kanunlara] boyun eğerek yürü! (Akdemir)

Rabb'inin gösterdiği yolları itaatle izle! (Duman)

5. Örnek:

17/33. وَمَنْ قَتَلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيِهِ سُلْطَانًا فَلَا يَسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا İsrâ sûresi âyetinde bulunan إِنَّهُ'deki zamirin "Allah kisası yapmaya muvaffak kılma konusunda veliye yeter." anlamında اَلْوَالِيُّ'e ya da "Allah, kâtile kisası vâcib kılması yönünden kendisine yardıma kâfidir." anlamında mazluma veya "Velinin haksız yere öldürüp zulmettiği kimse lehine, müsrif olan veliye kisas uygulanması yönünden Allah maktule yardıma kâfidir." anlamında velinin öldürdüğü kimseye dönmesinin câiz olduğu belirtilir.⁶¹ İbn Atiyye zamirin, yardım kelimesinin mazlum ile birlikte kullanımını sebebiyle maktule ircasının,⁶² Ebû Hayyân ise tenâsuk sebebiyle veliye dönmesinin daha uygun olduğunu belirtir.⁶³ Meâllerde zamir çoğunlukla veliye döndürülmekle birlikte bazı meâllerde iki vechin birden gözetildiği görülmekle birlikte, bazı meâllerde de zamirin vechi verilmemiştir.

Zamirin maktule döndüğü veche göre yapılan meâl:

Bu konuda, haksız yere öldürülen kimsenin velisine (adil bir karşılıkta bulunma) yetkisi tanımışızdır; ama hal böyle de olsa, bu kişi (karşılıkta) bire bir sınırını sakın aşmasın. (Maktule gelince,) o, şüphesiz, (Allah tarafından) yardıma layık görülmüştür! (Esed)

Zamirin veliye döndüğü veche göre yapılan meâl:

Bir kimse zulmen öldürülürse, onun velisine (hakkını alması için) yetki verdik. Ancak bu velî de kısısta ileri gitmesin. Zaten (kendisine bu yetki verilmekle) o, alacağını almıştır. (TDV)

⁶¹ Zemahşerî, el-Keşşâf, III/17; Beydâvî, Envârü't-Tenzîl, II/301; Neseî, Medâriku't-Tenzîl, I/ 713.

⁶² İbn Atiyye, el-Muharraru'l-veciz, III/453.

⁶³ Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhîr, VII/45.

Kim haksızlığa uğrayarak öldürülürse, biz o ölünün (geride kalan) velisine bir yetki verdik (ölünün hakkını öldüren ister). O da cana kıyma işinde ileri gitmesin (Şer'î hükümlerin dışına çıkmasın). Çünkü o veli, (dinin kendisine verdiği yetki ile) yardım olunmuş bulunuyor. (A. Fikri Yavuz)

Zamirin maktul ve veliye döndüğü veche göre yapılan meâl:

Ve kim mazlumen katledilirse onun velisine bir tasallut -selâhiyeti- vermişizdir. Artık o da katilde israf etmesin. Şüphe yok ki, o (maktul veya velisi) mansur bulunmuştur. (Bilmen)

Zamirin kime döndüğü anlaşılamayan meâl:

Kimi mazlum olarak öldürülürse biz onun velisine (mirasçısına maktulün hakkını talep hususunda) bir salâhiyet vermişizdir. O da katilde isrâf etmesin. Çünkü o, cidden ve zaten yardıma mazhar edilmiştir. (Çantay)

Kim haksız yere öldürülse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak o da (kissas yoluyla) öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü kendisine yardım edilmiştir. (DİB)

Kim haksız yere öldürülse, onun velisine bir yetki vermişizdir. Artık o da öldürmede aşırı gitmesin; çünkü o yardıma eriştirilmiştir. (Celal Yıldırım)

6. Örnek:

Furkân sûresi 25/59. âyetteki *أَلرَّحْمَنُ فَاسْئَلْ بِهِ خَيْرًا* cümlesindeki *خَيْرًا* kelimesinin mef'ûl-ü bih olduğu, bu durumda da iki ihtimâlin bulunduğu belirtilmektedir. Birinci ihtimalde *خَيْرًا* kelimesi ile kastedilen Allah'tır. Bu durumda mana, "Rahmân'ı ve her şeyi, Habîr olan Allah'tan sor!" şeklindedir. İkinci ihtimalde ise *خَيْرًا* kelimesi ile kastedilen Allah'ı bilen kimselerdir. Bu durumda ise mana, "Allah'ı, hakkında sağlam bilgisi bulunan kişiye sor!", şeklindedir. İkinci ihtimal de bu kelimenin *به*'deki zamirden hâl olmasıdır. Bu durumda da mananın "Allah'ın her şeyi bildiğini düşünerek sor." şeklinde olduğu belirtilmektedir.⁶⁴ Meallerde ağırlıklı olarak mef'ûl seçeneğinin yansıtıldığı, hâl ihtimaline çok az yer verildiği görülmektedir.

Mef'ûlün Allah olduğu veche göre yapılan meâller:

O, Rahmân'dır, O'nu haberdar olandan sor. (Bilmen)⁶⁵

O Rahmân! Haydi ne diliyeceksen o habîrdan dile (Elmalılı)

O Rahmandır! Sen O'nu, o her şeyi Bilen'e sor! (Suat Yıldırım)

O halde sen, O'nu, her şeyden çok iyi haberdar olanı ara! (Akdemir)

⁶⁴ Zemahşerî, el-Keşşâf, III/339; İbn Atiyye, el-Muharraru'l-veciz, IV/216; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhit, VIII/121-122.

⁶⁵ Ana metinde anlaşılmasa da tefsir kısmındaki "Bâtınına tamâmiyle âlim olan Hâlikî Azîmüştân Hazretlerinden sual et" (V/2427) şeklindeki açıklama, zamirin Allah'a döndüğünü göstermektedir.

Şu halde, sen ne isteyeceksen haberdar olan o Rahman'dan iste. (Mustafa Öztürk)

Mef'ûlün bilgili birisi olduğu göre vechine yapılan meâller:

Rahmandır. Bunu, (O'nun sıfatlarından) haberdar olana sor. (Çantay)

Sen bunu haberdar olana sor! (DİB)

Her iki mef'ûl vechine göre yapılan meâl:

Haydi, o halde (isyeteceğini) O her haberin hangi kaynaktan ne maksatla çıktığını bilenden iste! (İslâmoğlu)⁶⁶

O Rahmândır. Onu bir bilene sor. (Kuran Yolu)⁶⁷

Hâl ve mef'ûl vechine göre yapılan meâl:

O Rahman'dır. Bilici olarak O'na sor! (Yahut, bunu bir bilene sor.) (Abdülvehap Öztürk)

7. Örnek:

Lokman sûresi 31/10. âyetteki *تَرَوْنَهَا تَرَوْنَهَا تَرَوْنَهَا* cümlesindeki *تَرَوْنَهَا* cümlesinin isti'nâfiye ya da "O, gökleri gördüğünüz direkler olmaksızın yarattı." şeklinde *عَمَدٍ*'in sıfatı olarak mecrur olmasının mümkün olduğu ifade edilmiştir.⁶⁸ İsti'nâfiye olması durumunda fiildeki mansub zamir *أَلْسَمَآوَاتٍ*'a dönerken, sıfat olması durumunda *عمد*'e dönmektedir. Birinci durumda mana, "O gökleri direksiz yarattı. Görüyorsunuz." şeklindedir. Üçüncü ihtimalde de bu cümle *أَلْسَمَآوَاتٍ*'tan hâl olmasının mümkün olduğu belirtilir. Bu durumda ise mana, "Gördüğünüz üzere Allah, gökleri direksiz yaratmıştır." şeklindedir. Bununla birlikte isti'nâfiye ihtimalinin daha kuvvetli olduğu belirtilmiştir.⁶⁹ Meâllerde her üç vechine göre anlam verilmeyle birlikte sıfat ve isti'nâfiye vechine ağırlık verilmektedir.□

Sıfat vechine göre yapılan meâller:

Allah gökleri görebildiğiniz bir direk olmadan yarattı. (Ateş)

Allah, gökleri görebileceğiniz direkler olmaksızın yarattı. (DİB)

Allah, görebileceğiniz direkler olmaksızın gökleri yarattı. (Işıcık)

O, gökleri görebildiğiniz direkler olmadan yaratmış... (Akdemir)

İsti'nâfiye vechine göre yapılan meâller:

⁶⁶ Eserde "O'nu, zâtını çok iyi bilen uzman birinden sor!" şeklindeki ikinci ihtimal de zikredilir. (s. 710, 4. dipnot)

⁶⁷ Eserde *خَبِيرًا*'ın Allah'tan mef'ûl olabileceği görüşü de nakledilir. (IV/134).

⁶⁸ Zeccâc, Me'âni'l-Kur'ân, IV/194-195; Zemahşerî, el-Keşşâf, III/521; İbn Atiyye, el-Muharraru'l-vecîz, IV/347; Neseî, Medârikü't-Tenzîl, II/317; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhîr, VI/344.

⁶⁹ İbn Atiyye, el-Muharraru'l-vecîz, IV/347; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhîr, VI/344.

Firavun ailesinden imanını gizlemekte olan mü'min bir adam dedi ki: " (Ali Bu-
laç)

Firavun ailesinden imanını gizlemekte olan mü'min bir adam şöyle dedi: (DİB)

Fir'avn hanedanından imânını gizleyen mü'min bir adam... (Celal Yıldırım)

Firavun âilesinden îmanını gizleyen mü'min bir adam (ortaya atılarak) dedi ki:
(Işıcık)

9. Örnek:

İnsân sûresi 76/8. âyette bulunan عَلَى يُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا zamirine "Canları çektikleri ve muhtaç oldukları halde onu yedirir-
ler." anlamında الطَّعَامَ'a ve "Allah'a olan muhabbetleri sebebiyle yemeği onlara ye-
dirirler." anlamında Allah'a⁷⁴ ve "Seve seve miskin, yetim ve fakire yemek yedirir-
ler." anlamında الطَّعَامَ'a takdirinde يُطْعَمُونَ fiiline dönmesinin mümkün olduğu
belirtilmiştir.⁷⁵ Bununla birlikte yemeğin, muhtaç kimsenin nefse tercihinin üstün-
lüğü sebebiyle الطَّعَامَ'a döndürülmesinin daha fazla övgü ifade etmesi sebebiyle
daha uygun olduğu belirtilmiştir.⁷⁶ Meâllerde vecihlere göre farklı çevirilerin yapıldığı
görülmemektedir.

Zamirin الطَّعَامَ'a döndüğü veche göre yapılan meâller:

(Yemeğe olan) sevgi (lerine ve iştihâlarına) rağmen yoksulu, yetimi, esîri doyu-
rurlar(dı). (Çantay)

Ve taam yedirirler, onu sevdikleri halde yoksullara ve yetimlere ve esir olanla-
ra. (Bilmen)

Çok sevmelerine rağmen yine de yiyeceklerini yoksula, yetime, esire yedirir-
ler... (Akdemir)

Zamirin يُطْعَمُونَ fiiline dönen veche göre yapılan meâller:

Yoksula, yetime, esire seve seve yemek yedirirler. (A. Fikri Yavuz.)

Yoksula, yetime ve esire, yemeği severek yedirirler. (Öztürk)

Onlar seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (DİB)

Zamirin lafzatullâh'a ve الطَّعَامَ'a dönen veche göre yapılan meâller:

Yoksula yetime ve esire O'nun sevgisi için yemek yedirirler. (Ateş)⁷⁷

⁷⁴ Zemahşerî, el-Keşşâf, IV/514; İbn Atiyye, el-Muharraru'l-vecîz, V/410; Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, III/477; Neseî, Medâriku't-Tenzîl, II/ 757; ed-Dervîş, İ'râbu'l-Kur'âni'l-kerîm, VIII/164.

⁷⁵ Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, III/477.

⁷⁶ Bk. İbn Atiyye, el-Muharraru'l-vecîz, V/410; ed-Dervîş, İ'râbu'l-Kur'âni'l-kerîm, VIII/164.

⁷⁷ Ateş, tefsirinde, Allah'ın zikredilmemesi sebebiyle zamirin lafzatullah'a döndüğü ifade edilen görüşü zayıf olarak niteler. (10/242).

Allah sevgisi için ve (veya mala olan sevgilerine rağmen) fakire, yoksula ve esire yedirirler. (Celal Yıldırım)

Kendileri de ihtiyaç duydukları halde yiyeceklerini, sırf Allah'ın rızasına ermek için fakire, yetime ve esire ikram ederler. (Suat Yıldırım)

Zamirin *الطَّعَامِ*'a ve *أُطْعِمُونَ* fiiline dönen veche göre yapılan meâller:

Miskîne, yetime, esîre, seve seve yemek yedirirler. (Elmalılı)⁷⁸

Kendi istek ve arzularına rağmen muhtaçlara, yetimlere ve esirlere yedirirler. (İslâmoğlu)⁷⁹

Zamirin üç ihtimale döndürüldüğü vecih:

Yine onlar, yiyeceğe muhtaç oldukları halde kendilerinden önce yoksul, yetim ve esirleri doyururlar. (Mustafa Öztürk)⁸⁰

3.4. İhtilafı İ'râb Vecihleri Karşısında Meâllerin Tutumları

Tefsirlerde bazı âyetlerdeki i'râb vecihleri hakkında tartışmalara rastlanmaktadır. Bazı müfessirlerin kabul ettiği i'râb vechini bir diğeri yanlış olarak nitelemektedir. Elbette ki bu tartışmalı durum meâllere de yansımıştır. Aşağıdaki âyet buna örnektir.

Bakara sûresi 2/143. âyetteki *وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعِ الرَّسُولَ* pasajındaki *كُنْتَ عَلَيْهَا* ifadesi hakkında üç farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre bu ifade *الْقِبْلَةَ* kelimesinin sıfatıdır. Zemahşerî ve Râzî bu görüşe itiraz etmiş ve bu ifadenin ikinci mef'ûl olduğunu belirtmiştir. Çünkü Hz. Peygamber Mekke'de Kâbe'ye yönelmekteyken hicretten sonra Yahudilerin kalbinin kazanılması maksadıyla Beyt-i Makdis'e dönmesi emredilmiş üçüncü aşamada da Kâbe, kible yapılmıştır.⁸¹ Buna göre Zemahşerî ve Râzî, "Biz kendisine döndüğün kibleyi sadece Rasûle tâbi olanları bilmek için değiştirdik." anlamının doğru olmadığını, "Biz kibleyi, sadece Rasûle tâbi olanları bilmek için kendisine döndüğün (mekân) yaptık." Anlamının doğru olduğunu ifade eder. Üçüncü olarak da Ebû Hayyân, *جَعَلَ* fiilinin iki mef'ûl alması sebebiyle bu ifadenin mef'ûl olacağını ancak; tasyîr manası ifade

⁷⁸ Müfessir, âyetin tefsirinde zamirin *الطَّعَامِ*'a dönmesinin mümkün olduğunu belirtir. (VIII/5506).

⁷⁹ İslâmoğlu, âyete ilişkin dipnotta "veya seve seve" ifadesiyle zamirin *أُطْعِمُونَ* fiiline döndüğü veche işaret etmektedir. (s. 1204).

⁸⁰ Müellif, dipnotta, âyete ilişkin *على حبه* ifadesinin "Onlar Allah'ı sevdikleri, O'nun rızasını gözettileri için veya "Onlar yiyecekleri çok sevmelerine rağmen" şeklinde tercüme edilebileceğini belirterek diğer vecihlere de işaret etmektedir. (s. 819).

⁸¹ Zemahşerî, el-Keşşâf, I/184; Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer Hüseyin, Mefâtihu'l-ğayb-tefsiru'l-kebîr, Dâr-u İhyâ't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420, IV/89; ayr. bk. Neseî, Medâriku't-Tenzil, I/88; Dervîş, İ'râbu'l-Kur'âni'l-kerîm, I/188.

eden bu fiilde كُنْتُ عَلَيْهَا ifadesinin, değiştirilen mekânı ifade etmesi sebebiyle ikinci değil, birinci mef'ûl olması gerektiğini ifade eder.⁸² Ebû Hayyân'a göre ise doğru mana "Biz sadece Rasûle tâbi olanları bilmek için kendisine döndüğün (mekânı) kible yaptık." olmaktadır. Meâllerde bu ifadeye çoğunlukla birinci mef'ûl anlamının verildiği yer yer ikinci mef'ûl ve sıfat seçeneklerinede değinildiği görülmektedir.

Birinci mef'ûl olan veche göre yapılan meâller:

(Habîbim) senin haalâ üstünde durageldiğin (Kâ'beyi tekrar) kible yapmamız; o peygambere (sana) uyanları (senin izince gidenleri) ayağının iki ökçesi üzerinde geri döneceklerden (irtidâd edeceklerden ve münafıklardan) ayırd etmemiz içindir. (Çantay)

Ve senin, evvelce tarafına müteveccih bulunduğun Kâbe'yi yine kible yapmadık, ancak Resûle kimlerin tâbi olacaklarını, gerisi gerisine döneceklerden temyiz etmek için yaptık. (Bilmen)

Üstünde durduğun (arzu edip istediğin Beytullah'ı) kible yapışımız da sırf Peygamber'e uyanları, gerisi gerisine döneceklerden bilip ayırd etmemiz içindir. (Celal Yıldırım)

Başlangıçta yöneldiğin yeri (Mescid-i Aksâ'yı) kible yapmamızın, (sonra da kibleyi Kâbe'ye çevirmemizin) nedeni, Peygamber'in izinden gidecek olanlarla ökçeleri üzeri gerisingeri dönecek olanları birbirinden ayırt etmek içindir. (Işıcık)

Elçiye uyanların arasından topukları üzerinde geri dönenleri seçip ayırmak için senin daha önce yöneldiğin yönü kible olarak tayin ettik. (İslâmoğlu)

Biz, yönelmekte olduğun ciheti ancak; Resûle tabi olanlarla, gerisingeriye dönecekleri ayırd edelim diye kible yaptık. (DİB)

Biz, Peygamber'e uyanı, ökçesi üzerinde geriye dönenenden ayıralım diye, eskiden yöneldiğin (Ka'be'yi) kible yaptık. (Ateş)

Biz, eskiden yönelmekte olduğun Kâbe'yi kible haline getirdik ki resule uyanı, ökçesi üstüne gerisin geri dönenenden ayıralım. (Öztürk)

İkinci mef'ûl olan veche göre yapılan meâl:

Kibleyi mukaddema durduğun Kâ'be yapışımız da sırf şunun içindir: Peygamberin izince gidecekleri; iki ökçesi üzerinde geri döneceklerden ayıralım. (Elmalılı)⁸³

Sıfat olan veche göre yapılan meâller:

Biz bu yöneldiğin kibleyi özellikle rasûle uyanlarla sırt çevirenleri açıkça ayırt

⁸² Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhîr, II/14-15; ayr. bk. Derviş, İ'râbu'l-Kur'âni'l-kerîm, I/188.

⁸³ Müfessir, tefsir kısmında عليها التي كنت ifadesinin sıfat değil birinci mef'ûl olduğunu belirtir. (I/527).

edelim diye belirledik. (Kur'ân Yolu)

Üzerinde bulunduğu kibleyi Biz tamamen, Peygambere uyanları ayağının iki ökçesi üzerinde gerisingeri döneceklerden ayırt etmek için (kible) yaptık. (Sülün)

Senin üzerinde bulunduğu kibleyi ise sırf peygambere uyanları, ökçesi üzerinde dönenlerden ayırt edelim diye kible yaptık. (Piriş)

3.5. Zayıf İ'rab Vechihleri Karşısında Meâllerin Tutumu

Tefsirlerde âyetteki bazı vecihlerin zayıf olduğu ifade edilmektedir. Zayıf olarak nitelendirilen vecihler karşısında meâllerin tutumu değişiklik göstermektedir. Bazı vecihler meâller tarafından kabul görmezken, bazı meâllerde yer yer zayıf vecihlere yer verilmektedir.

1. Örnek:

Mâide sûresi *يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَ مَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلَّبِينَ عَلَيْهِ عَالِيَهُ 5/4* âyette bulunan *عَالِيَهُ* ifadesindeki zamirin *وَمَا عَلَّمْتُمْ* 'daki *مَا*'ya veya *مَأْمُوسَكُنْ* 'deki *مَا*'ya dönmesinin mümkün olduğu belirtilmektedir. Ebû Hayyân birinci ihtimâlin zayıf olduğunu belirtir.⁸⁴ Buna göre birinci durumda mana, “Ava ulaştığınızda üzerine Allah'ın ismini zikredin!” şeklindeyken ikincisinde, “Öğrettiğiniz avcı hayvanları avın üzerine saldırdığınız zaman Allah'ın ismini zikredin!” şeklindedir.⁸⁵ Meâllerde daha çok Ebû Hayyân tarafından zayıf olarak nitelenen birinci ihtimale yer verildiği görülmektedir.

Zamirin *وَمَا عَلَّمْتُمْ* 'e döndürüldüğü zayıf veche göre yapılan meâller:

Avcı hayvanların da size tutuverdiklerinden yeyin ve üzerine «bismillah» çekin (Elmalılı)⁸⁶

Onu (av için) salarken üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin). (DİB)

Ancak, üzerlerine (hayvanı salarken) Allah'ın adını anınız (besmele çekiniz.) (İşıcık)

(Ava salarken) üzerine Allah'ın adını anın (bismillah deyin). (Abdülvehhap Öztürk)

Onları ava salarken Allah'ın adını anın... (Sülün)□

Zamirin *مَأْمُوسَكُنْ* 'ye döndürüldüğü kuvvetli veche göre yapılan meâller:

Avcı hayvanların size tutuverdiklerinden de yeyin ve üzerine besmele çekin. (Çantay)

⁸⁴ Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhîr, IV/182.

⁸⁵ Zemaşşerî, el-Keşşâf, II/9; Neseî, Medâriku't-Tenzil, I/307.

⁸⁶ Mufessir, âyetin meâlinde zamirin nereye döndüğünü belirtmemiş olmakla birlikte tefsir kısmında “Kelbi ve kuşu salarken besmele çekin.” ifadesiyle birinci veche işaret etmiştir. (III/1577).

Allah'ın size öğrettiği gibi öğretip yetiştirdiğiniz avcı hayvanlarının yakalayiverdiklerinden de -üzerine Allah'ın adını anarak- yiyin (Bulaç)

Allah'ın size öğrettiğinden öğretip avcı hale getirdiğiniz hayvanların sizin için yakaladıklarından da yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın! (TDV)

Sizin için tuttuklarını yiyin ve avlanır, avı tutup keserken Allah adını anın (Gölpınarlı)

Allah'ın size öğrettiğinden öğreterek yetiştirdiğiniz avcı hayvanların sizin için tuttuklarını da üzerlerine Allah'ın ismini anarak yeyin! (Akdemir)

2. Örnek:

Hicr sûresi 15/20. âyetteki *وَمَنْ لَسْتُمْ بِرَازِقِينَ* ve *وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَالِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ بِرَازِقِينَ* pasajının *مَعَالِشَ* kelimesine ya da *لَكُمْ*'ün mahalline atfen mansub olduğu belirtilir.

Birinci ihtimalde mana, “*Biz orada sizin için hayatlar ve bakmakla mükellef olmadığınız varlıklar yarattık.*” şeklindeyken ikinci ihtimalde, “*Biz orada sizin ve bakmakla mükellef olmadığınız varlıklar için hayatlar takdir ettik.*” şeklindedir.⁸⁷ Bununla birlikte mecrur zamire atfın kabîh karşılanması sebebiyle ikinci ihtimale pek sıcak bakılmamıştır.⁸⁸ Meallerde kuvvetli olan birinci ihtimale yer verilmediği, sadece zayıf vechin tercih edildiği görülmektedir.□

Meâller

Ve sizin için ve rızıklarını verir olmadığınız kimseler için orada yaşama sebeplerini vücade getirdik. (Bilmen)⁸⁹

Ve orda sizler için ve kendisine rızık vericiler olmadığınız kimseler (varlıklar ve canlılar) için geçimlikler kıldık. (Ali Bulaç)

Orada sizin için ve sizin beslemediğiniz kimseler için geçimlikler var ettik. (Ateş)

Orada hem siz insanlar için, hem rızıkını sizin vermediğiniz daha nice yaratıklar için geçimlikler meydana getirdik. (Suat Yıldırım)

Orada sizin için ve rızıklandırıcısı siz olmadığınız kimseler için kimse için geçimlikler yarattık. (Öztürk)

Yine orada hem sizin için hem de sizin bakıp besleyemeyeceğiniz varlıklar için uygun geçim şartları yarattık. (Kur'ân Yolu)

Orada hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için (gerekli) geçim

⁸⁷ Bk. Zeccâc, Me'âni'l-Kur'ân, III, 177; Zemahşerî, el-Keşşâf, II/555; İbn Atiyye, el-Muharraru'l-vecîz, III/355; Beydâvî, Envâru't-Tenzîl, II/237; Nesefî, Medâriku't-Tenzîl, I/662.

⁸⁸ İbn Atiyye, el-Muharraru'l-vecîz, III/355; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhîr, II/388.

⁸⁹ Mufessir âyetin tefsirinde, “Sizin için yeryüzünde medar-ı maişet olan şeyleri yarattık ve yine sizin için kendilerini sizin merzûk etmediğiniz evlat ve iyalinizi, bir nice hadımlarınızı ve size faideli olan hayvanları vücade getirdik.” meâliyle birinci veche işaret etmektedir. (IV/1720).

vasıtaları yarattık. (TDV)

Yine orada hem sizin için hem de rızıklarını sizin temin etmediğiniz diğer bütün varlıklar için geçim kaynakları sağladık. (Mustafa Öztürk)

3.6. Tefsirlerde Yanlış Olduğu Belirtilen İ'râb Vecihleri Karşısında Meâllerin Tutumu

Tefsirlerde yer yer bazı i'râb vecihlerinin yanlış olduğu belirtilmekle birlikte bazı meâllerde âyetlere bu vecih bağlamında anlam verildiği de görülmektedir.

Yûsuf sûresi 12/21. âyetteki... مِنْ مِصْرَ لِمَرْأَتِهِ... اَشْتَرَاهُ fiiline değil قَالَ'ye müteallık olduğu belirtilir.⁹⁰ Meâllerde bu noktada hep doğru vechin tercih edildiği görülmekle birlikte مِنْ مِصْرَ ifadesinin taallukuna göre tercüme farklılığı göze çarpmaktadır. اَشْتَرَاهُ fiilindeki fâilden hâl olan bu ifadenin⁹¹, Arapça'dan tercümesi aynı şekilde olması sebebiyle dilimize sıfat gibi aktarılması nazara alındığında- âyet için en doğru tercüme "Yûsuf'u satın alan Mısırlı karısına dedi ki..." şeklindedir. Dolayısıyla اَشْتَرَاهُ fiiline taalluk ettirilmesi ve مِنْ مِصْرَ ifadesinin mef'ûl-ü fih ve mef'ûl-ü bih gayr-ı sarih kabul edilmesiyle ortaya çıkan "Yûsuf'u Mısır'da(n) karısı için satın alan adam dedi ki..." şeklindeki meâl yanlıştır. Bununla birlikte, meâllerin çoğunluğunda مِنْ مِصْرَ ifadesi içindoğru olan hâl anlamı yakalanabilmişken bir kısmında bu ifadeye yanlış olan mef'ûl-ü fih ve mef'ûl-ü bih gayr-ı sarih anlamları verilmiştir.

Hâl vechine göre doğru meâller:

Onu satın alan bir Mısırlı, karısına dedi ki, ...(Çantay)

Ve O'nu satın alan Mısır'lı, refikasına dedi ki: ...(Bilmen)

O'nu satın alan Mısırlı adam karısına: (Celal Yıldırım)

Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: ... (DİB)

O'nu satın alan Mısırlı, karısına: ...dedi. (Ateş)⁹²

Yusuf'u satın alan Mısırlı adam (hükümdarın veziri olan aziz) karısına dedi ki: ...(İşıcık)

Mef'ûl-ü fih şeklindeki yanlış meâller:

Mısırda Yusuf'u satın alan vezir hanımına ...dedi. (Suat Yıldırım)

Mısır'da onu satın alan adam, karısına dedi ki:.... (TDV)

⁹⁰ Zemaşşerî, el-Keşşâf, II/454; Neseî, Medâriku't-Tenzîl, I/599; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhîd, VI/255.

⁹¹ Dervîş, İ'râbu'l-Kur'âni'l-kerîm, III/516.

⁹² Müellif, tefsirinden önce basılan meâlinde ifadeyi mef'ûl-ü fih olarak tercüme etmiş, tefsirinde hâl olarak "Mısır'da onu satın alan (aziz, hazine bakanı, Kıtîr), karısına (Zelîha'ya): O'naiyi bak, belki bize yararı dokunur, ya da onu evlat ediniriz." dedi." şeklindeki görüşü tercih etmiştir.

Mısır'da onu satın alan (kimse) karısına: ...dedi. (Abdülvehhap Öztürk)

Mısır'da onu satın alan eşine: ...demişti. (Akdemir)

Mef'ûl-ü bih gayr-i sarîh şeklindeki yanlış meâller:□

Mısır'dan onu satın alan ise haremine dedi ki: buna güzel bak, umulur ki bize faidesi olacaktır, yâhud evlâd ediniz (Elmalılı)

3.7. Meâllerde Yansıtılmayan İ'râb Vecihleri

Meallere baktığımızda özellikle zamirin mercii'nin yer yer yansıtılmadığı görülmektedir. Zamirlerin mübhem ifadeler olması ve de aynen tercüme edilip dönüğü ismin açıkça ifade edilmemesi bu duruma sebep olmaktadır.

1. Örnek:

En'âm sûresi 6/100. âyetteki **وَ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَ خَلَقَهُمْ** pasajındaki **خَلَقَهُمْ** kelimesindeki zamirin Allah'a şirk koşanlara ve cinlere dönmesinin mümkün olduğu belirtilir. Birinci ihtimalde mana, “Kendilerini Allah yarattığı halde o kimseler, ona ortak koşarlar.” şeklindeyken ikinci ihtimalde, “Cinleri Allah yarattığı halde o kimseler, cinleri ona ortak koşarlar.” şeklindedir.⁹³ Buna göre birinci ihtimalde **وَ جَعَلُوا** cümlesi **جَعَلُوا**'daki zamirden hâl iken, ikinci durumda, cinlerden hâl olmaktadır. Bununla birlikte zamirde esas olanın en yakın isme atfedilmesi kuralı gereğinden hareketle cinlere atfı daha uygundur. Fakatbu âyet –istisnalar olsa da- çoğunlukla “Hâlbuki onları da yaratan odur.”, “Oysaki onları da Allah yaratmıştı.” şeklinde tercüme edilmiş ve zamirin mercii meâle yansıtılmamıştır.

Meâller:

Hâlbuki bunları da O yaratmıştır. (Çantay)

Hâlbuki O onları yarattı, (Elmalılı)

Bir de cinleri, –O yarattığı halde– Allah'a ortak koşular. (Celal Yıldırım)

Hâlbuki onları O yaratmıştır. (Ateş)

Oysaki onları O yaratmıştır. (Öztürk)

Oysa onları da Allah yaratmıştır. (Kur'ân Yolu)⁹⁴

Oysaki onları da Allah yaratmıştı. (TDV)

Oysa onları O yarattı. (DİB)

2. Örnek:

Nûh sûresi 24. âyetteki **وَ قَدْ أَصْلَلُوا كَثِيرًا** pasajındaki **أَصْلَلُوا** fiilinde bulunan zamirin

⁹³ Bk. Zeccâc, Me'âni'l-Kur'ân, II/277; Zemahşerî, el-Keşşâf, II/114; İbn Atiyye, el-Muharraru'l-veciz, II/329; Neseî, Medâriku't-Tenzil, I/381; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-muhîr, IV/603.

⁹⁴ İlerleyen sayfalarda “Oysa onları da (görünmez varlıkları) Allah yaratmıştır.” mealine yer verilmiştir. (II/447)

müşriklerin reislerine ya da ⁹⁵ مِنَ النَّاسِ كَثِيرًا أُضَلُّوا ⁹⁶âyetinde olduğu gibi bir önceki âyette zikredilen putlara dönmesinin câiz olduğu belirtilir. Birinci durumda mana, “Müşriklerin reisleri birçok kimseyi yoldan çıkardı.” şeklindeyken ikincisinde, “O putlar, birçok kimseyi yoldan çıkardı.” şeklindedir. Devamındaki وَ لَّا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ifadesine bakıldığında ilk ihtimâlin daha uygun olduğu görülmektedir.⁹⁷ Meallerde ise çoğunlukla zamirin merciinin yansıtılmadığı görülmektedir.

Hakîyaten onlar birçoklarını başdan çıkardılar. (Çantay)

Ve çoğunu şaşırtdılar. (Elmalılı)

Onlar gerçekten birçoklarını saptırdılar. (Diyabet)

(Böylece onlar) Çok kimseyi yoldan çıkardılar. (Ateş)

Çoklarını saptırdılar. (Öztürk)

Ve birçoklarını yoldan saptırdılar. (Piriş)

Böylece onlar birçok insanı şaşırtdılar. (Suat Yıldırım)

Bunlar cidden birçoklarını saptırdılar. (Celal Yıldırım)

Böylece halkın çoğunu yoldan çıkardılar. (Mustafa Öztürk)

Böylece onlar, birçok kimseyi doğru yoldan saptırdılar. (Akdemir)

4. SONUÇ

İnsanlara hidayet için indirilen Kur’ân-ı Kerîm’de muhataplarını, bu kitabı düşünmeye teşvik eden âyetler bulunmaktadır. Bu âyetlerin salikiyle Hz. Peygamber döneminden başlayarak günümüze kadar Kur’ân’ın anlaşılması ve mesajlarının insanlara aktarılması için sayısız eser kaleme alınmıştır. Tabi ki Yüce Kitâbın anlaşılabilmesi için gerekli ilk malzeme Arap dilidir. Çünkü diğer tefsir ilimlerinden önce muhâtabın aşması gereken ilk eşik, dil problemidir. Bu problem çözülmeyen Kur’ân’ın doğru anlaşılabilmesi mümkün değildir. Bu sebeple tefsir ilminde vukûfiyet için Arapça’nın bilinmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu dilde bulunan ve Kur’ân’a da akseden i’râb vecihlerinin anlama etkisinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Dilbilimsel îzahlara yer veren birçok tefsirde âyetin anlamının değişmesine neden olan bu hususa dikkat edilmektedir. Kur’ân’ı anlama yöntemlerinden biri olan meâllere gelince bu eserler, âyetlerin harfî metin çevirisini esas almaları sebebiyle -çoğunlukla- bu vecihlerden sadece birine yer verebilmektedir. Bu durumu bir yanlışlık olarak değil, meâllerin Kur’ân’ın anlam genişli-

⁹⁵ İbrahim, 14/36.

⁹⁶ Zemahşerî, el-Keşşâf, IV/471; Beydâvî, Envâru’t-Tenzîl, III/453; Neseî, Medârikü’t-Tenzîl, II/732; Ebû Hayyân, el-Bahru’l-muhîr, X/287.

⁹⁷ Bk. Ebû Hayyân, el-Bahru’l-muhîr, X/287.

ğini kapsayamamasının doğal bir sonucu olarak kabul etmek gerekmektedir. Her meâl yazarının uygun gördüğü vechi esas alması meâller arasında tercüme farklılıklarının oluşmasına sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra bazı meâllerde, tefsirlerde zayıf olarak nitelendirilen vecihlere hatta tefsirlerde zikredilmeyen vecihlere göre verilen tercümelere de rastlanılırken, bazı i'râb vecihlerine ise değinilmediği görülmektedir.

Kaynaklar

- » Abdullah Süleyman Muhammed Edîb, et-Tevcîhu'l-Lügaviyyu ve'n-Nahviyyu li'l-Kirâati'l-Kur'âniyyeti fi tefsiri'z-Zemahşerî, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Musul Ü. 2002.
- » Akk, Halid Abdurrahman, Usûl-ü Tefsir ve Kavâiduhû, Dimeşk, 2003.
- » Aydar, Hidayet, Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi, Kur'ân Okulu Yay. İstanbul, 1996.
- » Aydın, İsmail, "Kur'ân'la İlgili İlk Filolojik Çalışmaların Tefsir İlimi Açısından Değerlendirilmesi", Dinbilimleri Akademik Araştırma D., Cilt: 11, Sayı: 1, 2011.
- » Aydın, Muhammed, "Kur'ân Meâllerinde Bağlamındaki Tercüme Problemleri", Kur'ân Mealleri Sempozyumu, (24-26 Nisan 2003, İzmir), Ankara 2007, ss. 285-308.
- » Beydâvî, Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed, Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl, thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı, Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1418.
- » Cündioğlu, Düccane, Kur'ân Çevirilerinin Dünyası, Kaknûs Yay. İstanbul, 2005.
- » _____, "Matbû Türkçe Kur'ân Çevirileri ve Kur'ân Çevirilerinde Yöntem Sorunu –Bir Giriş Denemesi", II. Kur'ân Sempozyumu, (4-5 Kasım 1995), Bilgi Vakfı, Ankara, 1996.
- » Durmuş, Zülfikar, "Dilbilimsel Açından Meallere Eleştirel Bir Yaklaşım", Dinbilimleri Akademik Araştırma D., Cilt: 10, Sayı: 1, 2010, ss. 7-37.
- » Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf b. Ali, el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr, thk. Sıtkı Muhammed Cemîl, Dârü'l-Fıkr, Beyrut, 1420.
- » Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, Eser Kitabevi, İstanbul, trs.
- » Eren, Cüneyt, "Kur'ân Meâllerinde Nahiv Algılamalarından Kaynaklanan Hatalar (Kehf Süresi 38. AyetiBağlamında)", Dinbilimleri Akademik Araştırma D., Cilt, 7, Sayı: 3, 2007, ss. 51-57.
- » Esad Abdülhalim es-Sa'dî, "Eser-u Taaddüdi'l-İ'râb fi Tevessü'il-Ma'na inde'z-Zemahşerî fi'l-Keşşâf", Mecelletü Câmîati'l-Enbâr li'l-Lügât ve'l-Âdâb 2001, Sayı: 4, ss. 184-229.
- » Gezer, Süleyman, Kur'an'ın Bilimsel Yorumu-Bir Zihniyet Tahlili, Ankara Okulu Yay. Ankara 2009.
- » Göktürk, Akşit, Çeviri: Dillerin Dili, Yapı Kredi Yay. İstanbul, 2000.
- » Gözübenli, Beşir, "Temel Dini Kavramların Başka Dillere Aktarılması Problemi ve Meâller", Kur'ân Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, DİB Yay. Ankara, 2007, ss. 79-92.
- » Gündüzöz, Soner, "Kur'ân'da Yerleşik Gramer Kurallarına Aykırı Dil Yapıları ve Kur'ân'ın Lehçe Haritası Üzerine Bir İnceleme I", OMÜ.İ.F.D., Yıl: 2, Sayı: 6, Samsun 2002, s. 77-94.
- » _____, "Kur'ân'da Yerleşik Gramer Kurallarına Aykırı Dil Yapıları ve Kur'ân'ın Lehçe Haritası Üzerine Bir İnceleme II", OMÜ.İ.F.D., Yıl: 2, Sayı: 7, Samsun 2002, s. 121-140.
- » Güven, Mustafa, "Kur'ân'ın Dili ve Anlatım Üslûbu Üzerine Bir Deneme", Hikmet Yurdu Cilt: 4, Sayı: 7, Temmuz-Aralık, 2011, ss. 135-151.
- » Hacımüftüoğlu, Halil, Kuran Tercümelerinde Yöntem Sorunu, İz, Yay., İstanbul, 2008.
- » Hedîl Muhammed Atiyye, Eser-ü İhtilâfi'l-İ'râb fi Tefsîri'l-Kur'ân, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazze İslam Ü. 2009.
- » İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdilhak b. Gâlib, el-Muharraru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz, thk. Abdüsselâm Abdü's Şâfi Muhammed, Beyrut, 1422.
- » İbn Kuteybe, Te'vîl-ü Müşkil-i'l-Kur'ân, thk. Seyyid Ahmed Sakr, Kâhire, 2006.
- » Kaya, Mehmet, İ'râb Değerlendirmelerinin Kur'ân'ın Anlaşılmasındaki Rolü -Zemahşerî Örneği-, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- » Kesler, Muhammed Fatih, "Kur'ân Meâllerinde Gözardı Edilen Bazı Anlama Karînelerinin Tespiti ve Yapılan Öneriler", Kur'ân Mealleri Sempozyumu, İzmir, 2003, DİB Yay. Ankara, 2007, ss. 457-469.
- » Kılıç, Sadık, Tarihsellik ve Akılcılık Bağlamında Kur'an'ı Anlama Sorunu, İhtar Yay. İstanbul 1999.
- » Mahmûd Hasan el-Câsim "Esbabü't-Taaddüd fi't-Tahîl-i'n-Nahviyyi", Mecelletü'l-Lügâtü'l-Arabî'l-Ürdünî 1424, Sayı: 66, s. 93-157.
- » Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî, Kitâb-u Müşkil-i İ'râbi'l-Kur'ân, thk. Yasin Muhammed Sevvâd, Matbûât-u Mecme-i'l-Lügâtî-Arabiyye, Dimeşk, 1974.

-
- » Muhammed Hamâse Abdillatîf, "Taaddüd-i Evcühi'l-İ'râb fi'l-Cümleti'l-Kur'âniyyet-i -Esbâbuhü ve Delâletühü", Journal of Qur'anic Studies, Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 116-174.
 - » Muhammed Hamîdullah, Kur'âni Kerîm Tarihi, Çev. Salih Tuğ, İFAV Yay. İstanbul, 1993.
 - » Muhammed Tantâvî, Neş'etü'n-Nahv, Kâhire trs.
 - » Muhyiddin ed-Dervîş, İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Beyânuhü, Dâru'l-Yemâme-Dâr-u İbn Kesîr, Beyrut, 2009.
 - » Öztürk, Mustafa, Cumhuriyet Türkiyesi'nde Meal ve Tefsirin Serencamı, Ankara Okulu Yay. Ankara, 2012.
 - » Müsâid Müslim Abdullah, Gelişme Döneminde Tefsir, Çev. Muhammed Çelik, İstanbul 2006.
 - » Neseîfî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed, Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl, thk. Şeyh Zekriyyâ Umeyrât, Beyrut, 2008.
 - » Başkan, Ömer, "Çevirinin Temel Nitelikleri Bağlamında Kur'ân Çevirisinde Yöntem Sorunları Üzerine" Hitit Ü.İ.F.D., 2008/2, Cilt: 7, Sayı: 14, ss. 101-115.
 - » Özbalkçı, Mehmet Reşit, Kur'ân ve Hadisin Arap Gramerindeki Rolü, Akademi Yay., İzmir 2006.
 - » Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer Hüseyin, Mefâtihu'l-Ğayb-Tefsîru'l-Kebîr, Dâr-u İhyâ't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420.
 - » Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, el-Mebsût, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1993.
 - » Subh-i Sâlih, Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 2007.
 - » Suyûtî, Abdurrahman Celâleddin b. Ebîbekr, el-İktirâh fi İlm-i Usûli'n-Nahv, thk.: Mahmud Süleyman Yâkut, Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmiyye, 2006.
 - » Şatbî, Ebû İshâk, el-Muvâfakât fi Usûli's-Şerîa, thk. Muhammed Abdülkâdir Fâdilî, Beyrut 2007.
 - » Şerif Abdülkerîm Muhammed en-Neccâr, "Eserü'l-Hilâfi'n-Nahvî fi Tevcihi Âyâti'l-Kur'âni'l-Kerîm ale'l-Hükmi'l-Fikhî" Ümmü'l-Kurâ Ü D. 1427, Cilt: 18, Sayı: 38, s. 449-514.
 - » Tahir Mahmûd Muhammed Yakub, Esbâbü'l-Hata' fi't-Tefsîr, Dâr-ı İbni'l-Cevzî, 1465.
 - » Tayyâr, Musâid b. Süleymân, et-Tefsîru'l-Lüğaviyyu li'l-Kur'âni'l-Kerîm, Riyad, 1422.
 - » Yakut, Ahmed Süleyman, Zâhiratü'l-İ'râb fi'n-Nahvi'l-Arabiyyi, İskenderiye, 1994.
 - » Yâsir Muhammed Matrakçı, Eserü'l-İhtilâf fi Evcühi'l-İ'râb fi Tefsîri'l-Âyâti'l-Kur'âniyye, Dâru'l-Beşâir, Sûriye, 2011.
 - » Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim b. Seriy b. Sehl, Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbuhü, thk. Abdulcelîl Abduh Çelebi, Beyrut, 1988.□
 - » Zemaşşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhammed b. Ömer, el-Keşşâf-u an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl, thk. Yûsuf el-Hammâdî, Mektebet-ü Mısır, Mısır, trs.
 - » Zerkânî, Muhammed Abdülazîm, Menâhilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân, thk. Fevâz Ahmed Zemerî, Beyrut, 1995.
 - » Zerkeşî, Bedreddin, Muhammed b. Abdillâh, el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'ân, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm), Kâhire trs.
-

